

สัญลักษณ์ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกในรัชกาลที่ 2

3.1 คำจำกัดความของคำว่าสัญลักษณ์ (symbol)

หนังสือ *Current Literary Terms* ของ เอ เอฟ สกอตต์ (A.F. Scott) อธิบายความหมายของคำว่าสัญลักษณ์ (symbol) ไว้ว่า

A symbol is something standing for something else, the cross is a symbol of Christianity, the rose is a symbol of beauty. ¹
(สัญลักษณ์ หมายถึง สิ่งหนึ่งซึ่งมีความหมายแทนอีกสิ่งหนึ่ง, ไมกาง เช่น เป็นสัญลักษณ์ของคริสต์ศาสนา, ดอกกุหลาบ เป็นสัญลักษณ์ของความงาม.)

หนังสือ *Anatomy of Criticism* ของ ไฟรเออร์ (Frye) มีข้อความอธิบายความหมายของสัญลักษณ์ ดังนี้

Symbol so understood may here be called signs, verbal units which, conventionally and arbitrarily, stand for and point to things outside the place where they occur. ²
(สัญลักษณ์เป็นที่เข้าใจกันในที่นี้ว่า หมายถึง เครื่องหมาย, กริยาต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ตกลงกันและเป็นที่กำหนดขึ้น, มีความหมายและบ่งชี้ถึงสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีได้เกิดขึ้นในที่นั้น.)

หนังสือ *Psychology* ของ นอร์แมน แอล. มันน์ (Norman L. Munn) โหขอคิดเห็นตรงกันกับหนังสือสองเล่มแรกว่า

... of what we ordinarily mean by a symbol. It is something which represents something else. Words are symbols because they

¹ Scott, *Current Literary Terms*, p. 283.

² Frye, *Anatomy of Criticism*, p. 73.

represent objects, situations, or events. They are symbols for us if we know what they represent. ¹

(... ความหมายของสัญลักษณ์ที่เราใช้กันตามปกติ. หมายถึงสิ่งหนึ่งซึ่งใช้แทนอีกสิ่งหนึ่ง. คำต่าง ๆ ก็เป็นสัญลักษณ์เพราะว่ามันใช้แทนวัตถุ, สถานการณ์, หรือเหตุการณ์. คำทั้งหลายเป็นสัญลักษณ์สำหรับเราถ้าเราทราบว่ามันใช้แทนอะไร.)

ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ กล่าวไว้ในหนังสือวิเคราะห์สัจธรรมคดีไทยว่า สัญลักษณ์ในวรรณคดี มีความหมายถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใด มักจะเป็นรูปธรรมที่เป็นเครื่องหมายแทนนามธรรม เช่น ดอกไม้ ใช้แทนหญิงงาม น้ำค้างมักแทนความบริสุทธิ์ พระเพลิงใช้แทนความร้อนแรง ²

เนื่องจากพระราชนิพนธ์บทละครนอกในรัชกาลที่ 2 มีที่มาจากนิทานชาดกบ้าง นิทานพื้นบ้านบ้าง การเขียนจึงเป็นไปในลักษณะที่มีเค้าโครงตัวเอง เข้าไปเกี่ยวข้องกับ บทพระราชนิพนธ์เป็นผลงานของกวีหลายคนในรัชกาลที่ 2 ไม่แน่ชัดว่าผู้ใดแต่งคอนิโบบ้าง ทั้งประวัติของกวีก็มีไม่ เรื่องราวส่วนตัวละเอียดละออนัก ผู้เขียนจึงเห็นสมควร เขียนสัญลักษณ์ในแง่ที่หมายถึงสิ่งหนึ่งแทนอีกสิ่งหนึ่ง มิได้ตีความหมายของสัญลักษณ์ไปในทางที่จะช่วยให้เข้าใจถึงจิตใต้สำนึก ³ ของกวี อันเป็นการวิเคราะห์วรรณคดีในเชิงจิตวิทยา ฉะนั้น คำว่าสัญลักษณ์ของผู้เขียนจึงหมายถึงสิ่งหนึ่งที่นำมาใช้แทนอีกสิ่งหนึ่ง เท่านั้น

3.2 สัญลักษณ์ในพระราชนิพนธ์บทละครนอก

สัญลักษณ์ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกในรัชกาลที่ 2 ได้แก่ สัญลักษณ์ต่อไปนี้

¹ Norman L. Munn, Psychology (Boston: Houghton Mifflin Company, 1946), p. 319.

² ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วิเคราะห์สัจธรรมคดีไทย (กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมนักประพันธ์แห่งประเทศไทย, 2517), หน้า 15.

³ ปธานุกรมจิตวิทยา ของ เกโซ สวานานนท์ ให้ความหมาย subconscious ไว้ว่า การรู้สำนึกอย่างลาง ๆ ไม่ชัดเจน เป็นปรากฏการณ์แห่งความรู้สึกที่ไม่จักเข้าอยู่ในประเภท "สำนึก" (conscious) หรือ "ไร้สำนึก" (unconscious)

- 3.2.1 รูปหอยสังข์และรูปเด็กน้อยของพระสังข์ในวัยเด็ก
- 3.2.2 รูปเงาะและรูปทองของพระสังข์ในวัยหนุ่ม
- 3.2.3 รูปยักษ์ฉวีและรูปมณูษย์ผู้หญิงของนางพันธุรัต
- 3.2.4 บอทอง
- 3.2.5 พระอินทร์
- 3.2.6 มนุษย์และจระเข้
- 3.2.7 พระชรรค์

สัญลักษณ์ในพระราชนิพนธ์แต่ละครนอกเท่าที่ผู้เขียนเสนอมานี้ เป็นสัญลักษณ์เด่น ๆ ซึ่งมีในพระราชนิพนธ์แต่ละครนอกเรื่องสังข์ทอง ไกรทอง และคาวิ ส่วนในเรื่องไชยเชษฐ มณีพิชัย และสังข์ศิลป์ชัยไปปรากฏมีลักษณะสัญลักษณ์ที่จะนำมากล่าวได้อย่างสมเหตุสมผล

3.2.1 รูปหอยสังข์และรูปเด็กน้อยของพระสังข์ในวัยเด็ก

เรื่องคนกลอดลูกเป็นหอยสังข์ และเรื่องที่หอยสังข์เป็นวัตถุที่มีเด็กน้อยเข้าไปอาศัยซ่อนตัวอยู่ วันคืนดีก็ออกมานอกหอยสังข์โดยไม่ให้ใครรู้เห็น นับเป็นเรื่องแปลกพิสดาร แต่ความพิสดารนี้ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในนิยาย หากมองลึกลงไป รูปหอยสังข์และรูปเด็กน้อยของพระสังข์ในวัยเด็คน่าจะซ่อนเงื่อนความหมายอันลึกซึ้งไว้

สังข์ทองตอนนางจันทเทวีสลักขึ้นพักประกอบเป็นเครื่องเสวยถวายพระสังข์ เพื่อให้พระสังข์ระลึกถึงความหลัง และรู้ว่าพระมารดาติดตามมานั้น มีเรื่องราวในชั้นพักชั้นแรกกล่าวถึงกำเนิดของพระสังข์ไว้ว่า พระสังข์นั้นถือกำเนิดมาในรูปหอยสังข์

ขึ้นหนึ่งทรงครรภักัลยา

กลอดลูกออกมาเป็นหอยสังข์¹

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, "สังข์ทอง" ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 253.

ความตอนนี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่า พระสังข์มีรูปหอยสังข์มาตั้งแต่เกิด และรูปหอยสังข์นี้คนทั่วไปสามารถมองเห็นได้ด้วยตา จึงอาจกล่าวได้ว่ารูปหอยสังข์เป็นลักษณะภายนอกของพระสังข์ ซึ่งได้แก่ ลักษณะ รูปร่าง หน้าตา ท่าทาง หรือบุคลิกภาพ

ลักษณะพระสังข์ในวัยเด็กมีกล่าวไว้สั้น ๆ แต่ชัดเจนว่า "ออกลูกประหลาด เป็นหอยสังข์"¹ แต่มิได้ให้รายละเอียดว่าพระสังข์มีลักษณะประหลาด ผิดแปลกจากคนอื่นอย่างไร อย่างไรก็ตามก็ได้สื่อลักษณะของพระสังข์โดยอาศัยลักษณะของหอยสังข์

ลักษณะของหอยสังข์นั้นมีเปลือกนอกแข็ง ไม่มีชีวิต และมีเนื้อซ่อนอยู่ในเปลือก จึงอาจเทียบได้กับเด็กที่ขบข่อนแก้ว ไม่ชอบแสดงเนื้อแท้ของตัวเอง มีลักษณะท่าทาง เงียบขรึม เฉย ๆ ไม่ชอบพูดจา

ตามคติพราหมณ์ถือว่าหอยสังข์เป็นสัญลักษณ์แห่งมงคล นำความสุขความเจริญมาให้ เรื่องราวของหอยสังข์อันเป็นมงคลนี้ปรากฏในหนังสือนารายณ์สิบปางซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญของพราหมณ์

ในอวตารชาติที่ 1 หรือมัจฉาอวตารกล่าวไว้ว่า ยังมีพรหมเหล่าหนึ่งมีใจริษยา พระพรหมราชาว่าเป็นใหญ่กว่าตน ต่อมาพรหมเหล่านั้นจุติเป็นอสูร มีองค์หนึ่งจุติเป็นสังข์อสูร คอยหาโอกาสทำร้ายพระพรหมราชาอยู่ที่คันทาสุมุทฺรในเชิงเขาพระเมรุนั้น

เมื่อจะมีเหตุนั้น เสด็จให้พระพรหมราชาเร่าร้อนพระวรกาย จึงเสด็จลงสรงในมหาสมุทร โดยวางคัมภีร์พระเวท พระธรรมศาสตร์ทั้งปวงที่ดั่งพระหทัยนำมาถวาย พระอิศวรไว้ริมฝั่งน้ำ สังข์อสูรเห็นดังนั้นก็เกิดความคิดว่าถ้าตนลักเอาพระคัมภีร์ไปเสีย พระพรหมราชาก็จะรวดสิ่งสอนโลก เทวดา และมนุษย์ก็จะเลิกนับถือพระพรหมราชาเสีย ดังนั้น สังข์อสูรจึงใช้มีเลื้อนน้ำซึ่งมีฤทธิ์ไปลักพระคัมภีร์ของพระพรหมราชา มา กรั่นได้ แล้วก็กลืนพระคัมภีร์นั้นไว้ในอก

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 230.

พระพรหมธาคาเป็นเจ้าชั้นจากน้ำไม่เห็นพระคัมภีร์ก็ทรงพระพิโรธ ครั้นส่อง
 ญาณก็รู้ว่ามีคัมภีร์ จึงเสด็จไปเฝ้าพระอิศวร พระอิศวรเข้าสมบัติเล็งญาณก็รู้ว่าสังขอร
 ให้ผีเสื่อน้ำมาลักเอาพระคัมภีร์ไป แล้วกลืนไว้ในอุทร จึงมีรับสั่งให้พระนารายณ์อวตาร
 ไปสังหารสังขอรเสีย พระนารายณ์อวตารลงมาเป็นปลากรายทองใหญ่หมึมา ไฉ่พิชาก
 ผีเสื่อน้ำสิ้นชีวิตแล้วลงไปยังพิภพของสังขอร

ฝ่ายสังขอรเห็นพระยามัจฉามีแก้วว่าเป็นพระนารายณ์ คิดว่ามัจฉาชาติเข้ามา
 ถึงพิภพของคนที่โกรธ รีบออกจากที่ซ่อนเข้าสู่กับพระยามัจฉา สำแดงยุทธนาต่าง ๆ
 ครั้นสังขอรปราบแล้ว พระนารายณ์จึงสำแดงพระกายาให้ปรากฏ แล้วจึงลวงพระหัตถ์
 เข้าไปค้ำช่องปากสังขอรนั้น เมื่อพระคัมภีร์ พระเวท พระธรรมศาสตร์ ซึ่งอยู่ในท้องสังขอร
 ออกมาแล้ว จึงสังหารสังขอร ที่ปากสังขอรจึงปรากฏรอยนิ้วพระนารายณ์ครบเท่าทุกวันนี้
 พระนารายณ์จึงมีเทวบัญชาว่า

รอยนิ้วหัตถ์แห่งเราอันเป็นมงคลซึ่งยื่นลวงเข้าไปเอาคัมภีร์พระเวท พระธรรม
 ศาสตร์ คามช่องปากแห่งสังขอรนี้ แลอุระสังขอรก็เป็นที่ยังไว้ซึ่งพระคัมภีร์ อนึ่ง
 พระพรหมซึ่งจุติลงมาเป็นสังขรมีอานุภาพ มงคลทั้งสามนี้กายหนาไปมงคลจะ
 เอาสังขรไปเข้าไคยินเสียงสังขรจนสลวานที่ไคยให้เป็นมงคลจนสุดเสียงสังขอรนั้น ¹

เนื่องจากเทวบัญชาของพระนารายณ์ จึงมีผู้นำหอยสังข์ไปใช้งานมงคลต่าง ๆ เช่น
 ใช้งานมงคลสมรส จะใช้หอยสังข์คักน้ำพุทรมนคหลังลงใส่มือบ่าวสาว หรือใช้ประโคมใน
 พระราชพิธีสำคัญ เช่น งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เป็นต้น

ผู้เขียนได้สัมภาษณ์พระราชครูวามเทพมุนี ผู้เป็นใหญ่ของพราหมณ์ ท่านได้ให้
 ความเห็นว่าคามลัทธิพราหมณ์ถือว่าหอยสังข์นั้นเป็นมงคล ไม่ปรากฏว่ามีการใช้หอยสังข์
 ในแง่อัมงคลแต่อย่างใด ² แต่คามท้องเรื่องสังข์ทอง หอยสังข์มิได้เป็นสัญลักษณ์ของ

¹ นารายณ์สิบปาง (พระนกร : โรงพิมพ์วิจิตร, 2444), หน้า 8.

² สัมภาษณ์พระราชครูวามเทพมุนี 30 ตุลาคม 2516.

มงคล หากเป็นสัญลักษณ์ของคนที่มีบุคลิกผิดแปลก แยกต่างไปจากคนอื่น และบุคลิกดังกล่าวให้โทษแก่ตัวผู้นั้น จึงนับว่าสัญลักษณ์หอยสังข์แสดงถึงความกิริวิเริ่ม สัญลักษณ์นี้มีปรากฏมาแล้วตั้งแต่ในเรื่องสุวรรนสังฆชาดก ฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่ากัวมองเห็นความกิริวิเริ่มนี้ และได้นำมาเขียนเน้นให้เด่นขึ้น

เพราะบุคลิกลักษณะของพระสังข์แปลกแตกต่างจากผู้อื่น จึงทำให้พระสังข์ต้องโทษเนรเทศด้วยนางจินทาเทวียุงทำวชิรมลว่า ลักษณะของพระสังข์เป็นกาดีสำนกาดีสี่เมือง พระสังข์จึงต้องระหกระเหินมาอยู่กับพระมารดาที่บ้านตายาย ในตอนนี้แม่พระสังข์จะเป็นเพียงเด็กเล็ก ๆ แต่ได้สร้างความดีที่ประทับใจคนคือพระสังข์เข้าช่วยเหลืองานบ้าน โดยมีให้ต้องบอกกล่าว เว้น ช่วยไถ่ไถ่ป่า ตั้งความว่า

ขึ้นสองคองขับเหี่ยวเซซัง

อุมลูกไปยั้งพนาลัย

ขึ้นสามเมื่ออยู่ควยยายกา

ลูกขาออกช่วยขับไก่อ¹

ที่พระสังข์กระทำคั้งนี้ก็เพราะความกตัญญูคุณพระมารดาว่าต้องเหน็ดเหนื่อยตรากตรำทำงานสารพัดเพื่ออุมชูเลี้ยงดูพระองค์

ครั้นพระสังข์ทำความดี แสดงความมีจิตใจงามแล้ว พระมารดาจึงได้แลเห็นรูปเด็กน้อย จึงนับว่ารูปเด็กน้อยของพระสังข์นั้นคงอาศัยเวลา อาศัยความใกล้ชิด จึงจะสามารถแลเห็นได้

ด้วยเหตุนี้รูปเด็กน้อยจึงควร เป็นสัญลักษณ์ของความงามภายในหรือความงามทางจิตใจ ซึ่งมีหอยสังข์หรือบุคลิกลักษณะอันผิดแปลกคนธรรมดาสามัญมาเป็นเครื่องหมาย บิดบังอำพราง

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, "สังข์ทอง" ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 253.

ตามความที่ปรากฏในชั้นสักของนางจันทเทวี นางจันทเทวีเห็นรูปเด็กน้อยของ พระสังข์แล้ว จึงไข่มุขหอยสังข์แตก ดังความว่า

จันทสูภักดิ์ยามาแต่ไพร่

มุขสังข์ปั่นไปกับนอกราชาน¹

ตอนนี้อาจจะตีความหมายได้ว่า นางจันทเทวีมองเห็นคุณค่า ความมีน้ำใจงาม ของพระสังข์แล้ว แต่ก็ยังติดอยู่กับสิ่งภายนอก เปลือกนอก เยี่ยงคนทั่วไป นางอยากจะได้ พระสังข์งามทั้งบุคลิกลักษณะและจิตใจอยากจะทำให้คนอื่นเห็นความงามภายในของพระสังข์ เช่นเดียวกับที่นางเห็น นางจึงหาทางช่วยพระสังข์เพื่อถูกรานะทางสังคมของพระสังข์และ ตัวนางเอง แต่พระสังข์มิได้พอใจที่จะแสดงเนื้อแท้ของตนเองให้คนนอกเห็น เพราะ คิดว่าเป็นภัยแก่ตน ซึ่งก็เป็นความจริง เมื่อเรื่องราวของพระสังข์เข้าหูนางจันทเทวี ซึ่งซื่อสัตย์ริษยา ไม่อยากเห็นใครดีเกินกว่าตน พระสังข์จึงถูกนางจันทเทวีกำจัดด้วยการยุยงท้าวยงวิมลให้ฆ่ามัน แต่พระสังข์มีบุญญาธิการจึงไม่ตาย ในที่สุดนางจันทเทวี ก็กำจัดพระสังข์ด้วยการถ่วงน้ำได้สำเร็จ

ฉะนั้น รูปหอยสังข์และรูปเด็กน้อยของพระสังข์ในวัยเด็กจึง เป็นสัญลักษณ์ รูปหอยสังข์เป็นสัญลักษณ์ของคนที่มีบุคลิกลักษณะผิดแปลกไปจากคนทั่วไป ส่วนรูปเด็กน้อย เป็นสัญลักษณ์ของคนที่มีจิตใจงาม

3.2.2 รูปเงาะและรูปทองของพระสังข์ในวัยหนุ่ม

พระสังข์ในวัยหนุ่มมีลักษณะพิเศษเหมือนอย่างวัยเด็ก คือ มี 2 รูป รูปเงาะ และรูปทอง เมื่อศึกษาโดยละเอียดแล้วผู้เขียนมีความเห็นว่ารูปทั้งสองนี้เป็น สัญลักษณ์

¹ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

ตามท้องเรื่องสังข์ทอง พระสังข์วัยหนุ่มปรากฏกายในรูปเงาะเรียกกันว่าเจ้าเงาะ
ตัวละครอาทิ ท้าวสามนต์ รจนา ทนนาง สนมกำนัล เสนา และเด็กชาวบ้าน ต่างเห็นพ้อง
ต้องกันว่าเจ้าเงาะมีรูปร่างหน้าตา บุคลิกภาพผิดแปลกไปจากคนอื่นและเป็นความแปลกชนิด
ที่ตัวละครอื่น ๆ มองเห็นเป็นลักษณะค้อย

เจ้าเงาะมีลักษณะดังนี้

รูปร่าง พุงยื่น หลังยาว ไม่ได้รูปโคตรง ดูราวกับคอกไม้ อีปลักษณ์ไม่น่าดู
เหมือนผี ลำสัน ไหลโยก เหมือนยักษ์มาร เหมือนพ้อมและแปลกเหมือนแขกกะลาสี ดังความว่า

รูปร่างน่าหัวรอเหมือนคอกไม้	เอออะไรพุงโรสันหลังยาว ¹
รูปร่างคู้ปรี่ขึ่ง	เหมือนหนึ่งภูตผีที่กลางนา ²
รูปร่างข้างกระไรเหมือนยักษ์มาร	ลำสันชันจวนสักเท่าพอม ³
รูปร่างหัวทู่กู่แปลก	ลางคนว่าแขกกะลาสี ⁴

หน้าตา ผิดคนธรรมดาทั้งหลาย น่าเกลียดน่ากลัว คุโหนคร้าย เขี้ยวเกรี้ยว คุกัน
เหมือนยักษ์มักกะสัน ซึ่งเป็นชนต่างชาติที่เข้ามาก่อเรื่องร้ายในสมัยพระนารายณ์
หน้าตาเหมือนรูปปั้นที่มองดูแล้วน่าขนลุกอย่างยิ่ง หน้าตาเหมือนคนยิงฟัน ลักษณะหน้าตา
แบบนี้หาได้ยาก ดังความว่า

- 1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 117.
- 2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.
- 3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 123.
- 4 เรื่องเดียวกัน, หน้า 90.

.....	หน้าตายึกคนทั้งหลาย 1
.....	หน้าตาคละยักหมักกะสัน 2
.....	หน้าตาคละปั่นชั้นสุกใจ 3
หน้าตามันยั้งยืนฟัง 4
เชื่อว่าหน้ามันปั่นยากเย็น 5

คา คาของเจ้าเงาะโตเท่าไซ่ห่าน คาพราวอย่างคาแมวคราว ซึ่งเป็นแมวตัวผู้ที่
ออกหากู และมองกูเบิกโพลงอย่างน่าซัง คังความในบทพระราชนิพนธ์มีว่า

.....	หูหนาคาโตเท่าไซ่ห่าน 6
หูคาบั้งแบวเหมือนแมวคราว 7
บางวานาซัง เป็นหนักหนา	แลดูหูคาตื่นทะเลิ่ง 8

หู หูของเจ้าเงาะหนาใหญ่ คังความในบทพระราชนิพนธ์มีว่า

.....	หูหนาคาโตเท่าไซ่ห่าน 9
-------	------------------------

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 109.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 113.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 124.

4 เรื่องเดียวกัน, หน้า 90.

5 เรื่องเดียวกัน, หน้า 113.

6 เรื่องเดียวกัน, หน้า 123.

7 เรื่องเดียวกัน, หน้า 118.

8 เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.

9 เรื่องเดียวกัน, หน้า 123.

นม เส้นใหญ่หยาบ หักยุงเหยียง เหมือนเชิงหัก ซึ่งเป็นที่รักในบริเวณบ้านคันพัก
มีใบพักและเถาพักเลื้อยระเงระกะระกะ ดังความว่า

หัวพริกหยักยุงหยาบคาย 1
นมหยักยุงเหยียงเหมือนเชิง [เชิง] หัก 2

หนวกเถรา รกรุงรัง ดังความว่า
หนวกเถราครุ่มกร่างามครัน 3

ฉิวพรรณ ฉิวลายเหมือนเสื่อปลา ซึ่งเป็นสัตว์สี่เท้าในจำพวกแมว ฟันตัวสี่เท้า
มีลายต่าง ๆ ชอบกินปลาและเบ็ดไก่เป็นอาหาร และตัวดำเหมือนคูลา ซึ่งภาษาดั้นมักซ์ได้
หมายถึงแขกอินเดียนฉิวคำ ดังความว่า

เนื้อตัวเป็นลายคล้ายเสื่อปลา 4
นากลัวตัวดำเหมือนคูลา 5

พละกำตั้ง เจ้าเงาะนั้นมีเรี่ยวแรงมากกว่าคนธรรมดา ดังความว่า
लगคนวิ่งออกมาขอกนาย แรงมีมากมายเหมือนควายวัว 6
กับคนทั่วไป เจ้าเงาะแสดงคนเป็นคนไม่ชอบพุดจา และชอบทำท่าล้อเลียนคนอื่น
จึงจะเห็นจากบทพระราชนิพนธ์ว่า

ทูลบอกใบ้ให้รู้สำคัญ แกล้งกระชั้นกระโจกโถมมือ
กมลลงหลอนหลอกกลลอกคอค ทกนางคำทอกก็ไม่ถ้อ
ท่าเหมือนบำไม้ได้แต่ฮือ คบมือหัวรอล้อเลียนนาง 7

- 1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 109.
- 2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 113.
- 3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 124.
- 4 เรื่องเดียวกัน, หน้า 113.
- 5 เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.
- 6 เรื่องเดียวกัน, หน้า 110.
- 7 เรื่องเดียวกัน, หน้า 150.

ทุกสิ่งทุกอย่างที่รวมกันอยู่ในตัวเจ้าเงาะ ไม่ว่าจะป็นรูปร่าง หน้าตา หู
มมเข้า หนวดเครา ผิวพรรณ เรียวแรง การไม่พูดไม่จา ท่าทางที่แสดงออก ล้วนทำให้
เจ้าเงาะมีลักษณะขี้อวดขี้เหร่ อปีลักษณะ ผิดผู้ผิดค่นทั้งสิ้น ทำให้ผู้คนจงเกลียดจงชัง
รังเกียจเหยียดหยาม มีรจนาเพียงผู้เดียวที่มองข้ามลักษณะภายนอกนี้เข้าไปเห็นรูปทอง
ภายในของเจ้าเงาะ

เจ้าเงาะอยู่ในเมืองสามนท่อย่างผู้มีฐานะต่ำต้อย น้อยหน้า เป็นคนเถื่อนที่ซึกเซ
พเนจรมา มิได้รับการยอมรับว่าเป็นชาวเมืองสามนท่ เป็นคนไม่ม่ห้วนอนปลายเท้า ใ้รับ
การดูหมิ่นดูแคลนว่าไม่รู้เรื่องราว ไม่รู้ขนบธรรมเนียมแต่อย่างใด มีแต่เนื้อแ่ตัวแท้ ๆ
แม่แต่ชาวเมืองสามนท่ที่ง่อยเปลี้ยเสียขาที่ยังมีฐานะทางสังคมดีกว่าเจ้าเงาะ

ฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าเจ้าเงาะเป็นสัญลักษณ์ของ เปลือกนอกหรือสิ่งภายนอก อันไ้แก่
บุคลิกภาพที่ไม่ดี ต่ำต้อย ไม่มีชาติสกุล และยากจนข้นแค้น แต่ถึงแม้เจ้าเงาะจะไม่มี
สิ่งที่สังคมยึดถือเป็นค่านิยม อันไ้แก่ รูปสมบัติ ทรัพย์สินสมบัติ และศักดิ์ตระกูล แต่เจ้าเงาะ
ก็มีของดีที่ซ่อนไว้ภายในคือรูปทอง ซึ่งจะไ้กล่าวต่อไป

รูปทองอาจตีความหมายไ้ 2 ประการ คือ เป็นสัญลักษณ์ของคุณสมบัติและเป็น
สัญลักษณ์ของรูปสมบัติ แต่ในที่นี้รูปทองเป็นสัญลักษณ์ของคุณสมบัติ โดยมีเหตุผลดังต่อไปนี้

1. รูปทองเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังกำเนิด เช่นเดียวกับคุณสมบัติ
2. รูปทองเป็นของภายในซึ่งตรงกันกับคุณสมบัติในตัวบุคคล
3. การมองเห็นรูปทองต้องอาศัยวิจารณญาณและเวลา
4. การยกย่องรูปทองเหนือรูปสมบัติ

1. รูปทองเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังกำเนิด พระสังข์มิไ้มีรูปทองมาแต่กำเนิด
การที่พระสังข์มีรูปทองนั้น เกิดจากการที่พระสังข์ลงฐบองค์ในบ่อทอง ในบทพระราชนิพนธ์
บรรยายความไว้ว่า

ลอบลงรูปองค์ในบ่อทอง
เป็นทองคำธรรมชาติ

ยิวเนื่อนวลละอองของศรี
สมถวิลยินดีตั้งใจคิด¹

บ่อทองนั้นผู้เขียนจะได้เสนอในภายหลังว่าเป็นสัญลักษณ์ของการศึกษา² ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่ารูปทองของพระสังข์เกิดขึ้นภายหลังกำเนิด และเป็นผลจากการศึกษาอบรมมนสิสัยกลมกล่อมเกลาจิตใจ ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นไปในทำนองเดียวกับคุณสมบัติซึ่งเป็นสิ่งที่บุคคลมีขึ้นภายหลังกำเนิดและเป็นผลจากการศึกษา ผิดกับรูปสมบัติซึ่งคิดค้นมาตั้งแต่กำเนิด

2. รูปทองเป็นของภายใน บทพระราชนิพนธ์บรรยายถึงรูปทองไว้ดังนี้

.....	นางลักษณะเงาะเงาะจง
นางเห็นรูปสุวรรณอยู่ชั้นใน	รูปเงาะสวมไว้ให้คนหลง ³
เอออะไรไม้อายชายหนา	เอารูปเงาะสวมมาทำมาใบ
แก่งซ่อนรูปสุวรรณไว้ชั้นใน	ข้าเขาใจอยู่คอกออย่าหลอกลวง ⁴
พระสังข์ครั้งนี้จะถอดเงาะ	งามเหมาะไม่มีเสมอสอง
พอตาจะให้เห็นเป็นรูปทอง	ทั้งทำนองเพลงคลีที่ค้อยุทธ ⁵

ข้อความที่ว่า "นางเห็นรูปสุวรรณอยู่ชั้นใน" และ "แก่งซ่อนรูปสุวรรณไว้ชั้นใน" ทำให้สามารถวิเคราะห์ความหมายได้ว่า รูปสุวรรณหรือรูปทองนั้นเป็นสิ่งที่อยู่ภายใน หากต้องการจะเห็นก็ต้องถอดรูปเงาะคือ ต้องมองข้ามบุคลิกลักษณะและฐานะอันต่ำต้อยน้อยหน้าของเจ้าเงาะเสียก่อน

3. การมองเห็นรูปทองต้องอาศัยพิจารณาและเวลา การที่บุคคลจะมองเห็นรูปทองได้นั้นจะต้องอาศัยความคิดพิจารณาและเวลาในการสังเกตพิจารณา จึงจะมองเห็น อย่างเช่นรจนามองเห็นรูปทองของพระสังข์เพราะได้ใช้เวลาวิเคราะห์

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

² คู่มือสัญลักษณ์บ่อทองในบทเดียวกัน, หน้า 122.

³ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, "สังข์ทอง" ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 114.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 124.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 173.

พระสังข์อย่างละเอียด คึงความในบทพระราชนิพนธ์มีว่า

.....

นางเห็นรูปสุวรรณอยู่ชั้นใน

นั่งลักษณะกูเงาะเงาะจง

รูปเงาะสวมไว้ให้คนหลง ¹

แม้พระสังข์เองก็ได้ออกปากรับรองว่าจริงจนามีความศรัทธาที่ถูกต้อง จึงมองผ่านบุคลิกลักษณะอัปภาคย์และฐานะอันต่ำต้อยของเจ้าเงาะเข้าไปเห็นคุณสมบัติภายใน คึงความปรากฏดังนี้

เจ้าก็ปลงถูกแล้วนะแก้วตา

จึงรู้ว่าเงาะงามเป็นรูปทอง ²

แต่บุคคลอื่นมองพระสังข์อย่างผิวเผิน พิจารณาแต่เพียงลักษณะภายนอก จึงมิได้เห็นรูปทองที่แฝงอยู่ในร่างอัปลักษณ์เท่าศักดิ์ ต่อเมื่อพระสังข์ออกเงาะคือแสดงคุณสมบัติอันประเสริฐ คนเหล่านั้นจึงประจักษ์ถึงคุณค่าของพระสังข์ สังเกตได้ว่าตัวละครเหล่านี้เล็งเห็นรูปทองของพระสังข์ในเวลาที่ตนเองอยู่ในภาวะที่คับขัน หมกที่พึ่ง หมกหวัง ต้องพึ่งพาอาศัยพระสังข์ให้ช่วยกู้สถานการณ์โดยการแก้ปัญหาหนัก หรือเข้ารับช่วงทำงานใหญ่ ซึ่งท้าวสามนต์เจ้าเมืองและลูกเขยคนอื่น ๆ หมกปัญญา ความสามารถที่จะทำให้งานนั้นบรรลุผลสำเร็จได้ งานใหญ่ดังกล่าวนี้ได้แก่ การศึกสี่พันซึ่งพระอินทร์เป็นผู้ท้าทาย ท้าวสามนต์และเขยทั้งเจ็ด โดยมีเมืองสามนต์เป็นเกิมนัน เมื่อพิจารณาจากดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่าเป็นงานเพื่อส่วนรวม เป็นงานสำคัญที่เกี่ยวข้องถึงความเป็นความตายของคนในสังคม เมื่อพระสังข์ยินยอมนำตนเองเข้าเสี่ยงในการทำงานนั้น ตัวละครต่าง ๆ จึงได้แลเห็นความมีจิตใจงาม สติปัญญา ความรู้ ความสามารถ ตลอดจนปฏิกิริยาไหวพริบในการแก้ปัญหา ในการประกอบภารกิจของพระสังข์ คึงนี้จึงเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นว่าการแลเห็นรูปทองย่อมต้องอาศัยเวลาและวิจาร์ณญาณเช่นเดียวกับการมองเห็นคุณสมบัติ ซึ่งต้องอาศัยความศรัทธาที่ถูกต้องและอาศัยเวลา จึงจะรู้ว่าใครมีจิตใจดี มีความเก่งกาจ สามารถเอาชนะ พุกแก่ง ฉลาดเฉลียว มีปฏิกิริยา ไหวพริบ คึงนี้เห็นต้น

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 114.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 127.

4. การยกย่องรูปทองมากกว่ารูปสมบัติ เห็นได้จากการที่กล่าวถึงตัวละคร
ที่มีรูปร่างแต่เพียงสั้น ๆ อย่างเช่น ความงามของรจนา กวีพรรณนาว่า

น้องนุชสุคทองชื่อรจนา โสกาเพียงนางในสวรรค์ ¹

ความงามของเจ็คนาง กวีพรรณนาไว้ว่า
งามโฉมชะอ่อนอ่อนเอวองค์ งามชนงวงพักตร์โสกา ²

ส่วนหกเขยนั้น กวีอาศัยการพรรณนาสั้น ๆ ว่า
อันหิ้งหกเทวีฟีนาง เลือกได้รูปร่างงามหนักหนา
เมื่อยม่ายหมายหึงพวงมาลา สวมหัตถ์ถกษัตราหึงหกองค์ ³

รูปทองนั้น ได้รับความยกย่องมากกว่ารูปสมบัติ จะเห็นได้จากถ้อยคำของตัวละคร
ต่าง ๆ ได้แก่ รจนา ท้าวสามนต์ นางมณฑา ทกนาง ตลอดจนไพร่ฟ้าประชาชน

รจนา นั้นพึงพอใจรูปทองของพระสังข์มากกว่ารูปสมบัติ จึงตัดสินใจเลือกพระสังข์
เป็นคู่ครอง ดังความในบทพระราชนิพนธ์มีว่า

นางเห็นรูปสุวรรคอยู่ชั้นใน รูปเงาะสวมไว้ให้คนหลง
ใครใครไม่เห็นรูปทรง พระเป็นทองหึงองค์อร่ามตา
ชะรอยบุญเราไซร้จึงได้เห็น ทอจะเป็นคู่ครองกระมังหนา
คิพลางนางเสียงมาลา

ท้าวสามนต์เคยยกย่องรูปสมบัติ ถึงกับกำหนดไว้ในชั้นแรกว่าบุคคลที่จะมาเป็น
ราชบุตรเขยจะต้องมีรูปร่าง ในนั้นปลายเกิดความพอพระทัยรูปทองอย่างออกนอกหน้า
ดังความว่า

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 102.

3 เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

4 เรื่องเดียวกัน, หน้า 114.

.....
นอยหรือรูปร่างเหมือนเทวดา
ผิวเนื้อเรื่อเรื่องเหลือองประหลาด

พ่อเจ้าลูกเอียงงามนักหนา
หน้าตาจิ้มลิ้มพริ้มเพรา
คังทองธรรมชาติหล่อเหลา ¹

นางมณฑาซึ่งเคยมีความพอใจรูปสมบัติ
เห็นได้ชัด คังบพระราชนิพนธ์มีว่า

ในที่สุดแสดงความชื่นชมรูปทองอย่าง

รจนายาจิตช่างศึกษาก

หมายมั่นพันผูกก็ควรอยู่

.....
อย่าดูถูกลูกเขยคนนี้
ผิวเนื้อเรื่อเหลือองเรื่องรอง

.....
ทั้งในธานีไม่มีสอง
เปล่งปลั่งคังทองนพคุณ ²

ทนางซึ่งเคยหลงใหลรูปทรงของทกเขยจนเลือกเป็นคู่ครอง เมื่อได้เห็น
รูปทองกลับบังเกิดความพึงพอใจ นิยม หลงใหล ต่างก็เสียดายที่ตนหลงผิดมิได้เลือก
พระสังข์เป็นคู่ครอง และวิษยารจนาอย่างออกนอกหน้า บพระราชนิพนธ์บรรยายไว้
คังนี้

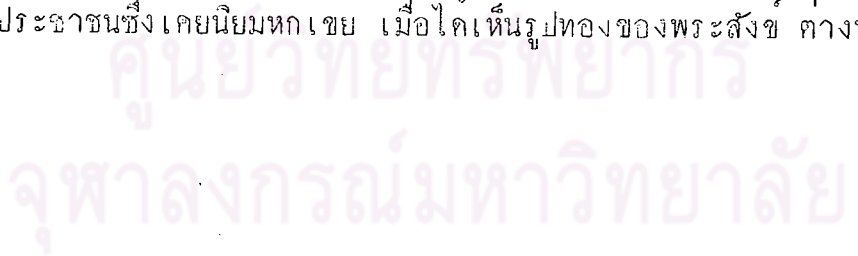
เมื่อนั้น
เห็นพระสังข์นั่งคู่ตะลึงตะโล
งามจริงยิ่งมนุษย์ในไตรภวา
สอศิลาเครื่องประดับก็รับรอง

ทั้งทกบุตรพี่ผู้ใหญ่
พิ่งวางหลงใหล [ใหล] ใจปอง
นอยหรือนารวมมยสมสอง
ผิวเนื้อนวลละอองคังทองทา

.....
ภูกระนั้นที่ห้วงพวงมาลัย
ทางคิทธิษยานองสาว

.....
จะเลือกเจ้าเงาะไว้เป็นของตัว
มานั่งท้าวแซนเคียงอยู่กับตัว ³

ไพร่ฟ้าประชาชนซึ่งเคยนิยมทกเขย เมื่อได้เห็นรูปทองของพระสังข์ ต่างพากัน
แซ่ของสรรเสริญ

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 202.
2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 201.
3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 207.

บัดนั้น
เห็นพระรูปทองล่องลอยฟ้า
เกิดมาพึ่งเห็นเป็นบุคลีตัว
เทวดาพานำมาจำเพาะ

หญิงชายชาวเมืองถวนหน้า
ต่างว่าภูวไนยมิใช่เงาะ
หม่อมเจ้าพระบุตรีคนนี้เหมาะ
บังคมชมเปาะไปทั้งนั้น¹

การที่กวนนำเอารูปสมบัติมาเป็นรองรูปทอง เป็นการแสดงทัศนะของกวีว่ายากยิ่ง
รูปทองเหนือรูปสมบัติ และสิ่งที่เหนือกว่ารูปสมบัติย่อมได้แก่คุณสมบัติ

ที่โลกกล่าวมาแล้วนั้น ยืนยันให้เห็นว่ารูปทองเป็นสิ่งที่มิขึ้นภายหลังกำเนิด และเป็นผล
จากการลงชุบตัวในบ่อทองซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการศึกษา รูปทองเป็นสิ่งที่มิอยู่ภายในรูปเงาะ
การมองเห็นรูปทอง ต้องอาศัยวิจารณ์ญาณและเวลาในการพิจารณาพระสังข์อย่างถี่ถ้วน และ
ต้องมองข้ามรูปเงาะหรือบุคลิกภาพและฐานะสังคมอันต่ำต้อยน้อยหน้านั้นเสีย ครั้นมาประกอบ
กับการที่กวียกย่องรูปทองเหนือรูปสมบัติ ทำให้วิเคราะห์ได้ว่ารูปทองเป็นสัญลักษณ์ของคุณสมบัติ
ที่มีอยู่ในตัวของพระสังข์

ฉะนั้น รูปทั้ง 2 รูปของพระสังข์คือ รูปเงาะและรูปทองจึงเป็นสัญลักษณ์ รูปเงาะ
เป็นสัญลักษณ์ของบุคลิกภาพและฐานะสังคมอันต่ำต้อยของพระสังข์ ส่วนรูปทองเป็นสัญลักษณ์
ของคุณสมบัติของพระสังข์

รูปทองซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของคุณสมบัติของพระสังข์นั้นมิอยู่ในตัวของพระสังข์ตลอดเวลา
อาจปรากฏให้คนเห็น ให้คนชื่นชม ยกย่องหรืออาจซ่อนอยู่ภายในรูปเงาะ แต่คนมองไม่ลึกซึ้ง
จึงไม่เห็นหรือเห็นแต่มิได้ชื่นชมยกย่อง เพราะยังติดอยู่กับสิ่งภายนอกของพระสังข์ ดังนั้น
คุณสมบัติหรือรูปทองของพระสังข์ที่จะได้เสนอต่อไป จึงรวมถึงคุณสมบัติที่แสดงให้เห็นเมื่อเป็น
เจ้าเงาะด้วย

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 205-206.

คุณสมบัติของพระสังข์ที่ปรากฏในเรื่องสังข์ทองมี 5 ตอน คือ

1. ตอนพระสังข์หนีนางพันธุรัต
2. ตอนพระสังข์ไถ่นางรจนา
3. ตอนพระสังข์หาเนื่อหาปลา
4. ตอนพระสังข์ตีกลี
5. ตอนท้าวยศวิมลถามพระสังข์

1. ตอนพระสังข์หนีนางพันธุรัต มีหลักฐานในบทพระราชนิพนธ์ว่าพระสังข์ออกเงาะ และปรากฏรูปทอง ดังความในบทพระราชนิพนธ์มีว่า

พระจึงถอยรูปเงาะออกซ่อนไว้	ขึ้นนั่งบนต้นไทรสาขา ¹
มาเอยมาถึง	ซึ่งเนินบรรพศกเขาใหญ่
แลไปเห็นคนบนคนไทร	งามวิไลผิวทองดังทองทา ²

ในตอนนี้พระสังข์อาศัยสติปัญญา ไหวพริบเอาตัวรอดจากบริวารของนางพันธุรัต ซึ่งติดตามมาด้วยการทำให้บริวารยักษ์เหล่านั้นเข้าใจผิดคิดว่าคนที่คนแลเห็นมิใช่พระสังข์ แต่เป็นบุคคลอื่น ดังมีความปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ว่า

บัดนั้น	หม่อมราชกรน้อยใหญ่
เห็นพระสังข์นั่งอยู่บนคนไทร	มิไกรู้จักแค่สักคน
เพ่งพิศดูกลางไม้วางตา	คิดว่าเทวาในไพร่สนเท
ผิวพรรณนุกมากประหลาดคน	ให้วางงงงงนสนเทห์ใจ ³

นอกจากพระสังข์จะได้อาศัยปฏิภาณดวงบริวารยักษ์ซึ่งเคยอยู่ในเมืองเดียวกัน ให้เชื่อสนิที่ว่าพระองค์ไม่ใช่ลูกเลี้ยงของนางพันธุรัต พระสังข์ยังได้วางอุบายให้พวกยักษ์

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

หลงทางโดยแก๊งบอกลีศทางอื่นให้ เมื่อนางพันธุรัตติดตามมาจนพบพระสังข์บนต้นไม้
นางจำพระสังข์ได้ และขอร้องให้พระสังข์กลับไปพร้อมนาง แต่พระสังข์ไม่ยินยอม
ในตอนนั้นก็ได้แสดงคุณลักษณะพิเศษของพระสังข์หลายประการ

ประการแรก คือ กวีได้แสดงให้เห็นว่าพระสังข์ตั้งจิตอธิษฐานด้วยสัจจะ เพื่อขอ
มิให้เป็นอันตรายจากการหนีนางพันธุรัตไปหา มารดาที่แท้จริงของพระองค์ ดังความในบท
พระราชนิพนธ์มีว่า

พลางตั้งจิตพิชิตฐานด้วยสัจจา
จงคำชู้ชวยชากรานี้
ถึงแม่พันธุรัตจะพบชา
ใหญ่ลกแกตัวรอดปลอดภัย

คุณพระมารดาปกเกล้า
อย่าให้มีอันตรายสิ่งใด
ขอย่าให้ขึ้นมาบนเขาได้
พลางยกมือไหวภาวนา¹

แท้จริงการตั้งจิตอธิษฐานของพระสังข์นั้น อาจหมายถึงความตั้งใจแน่วแน่ การตัดสินใจ
เด็ดขาด ซึ่งนับเป็นคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้มนุษย์เราสามารถบรรลุผลสำเร็จตาม
ความประสงค์

ประการที่สอง การที่พระสังข์เบี่ยงบ่ายไม่ยอมลงมาพบนางพันธุรัตใต้ต้นไม้
เป็นเพราะพระสังข์มีสติปัญญาระแวงระวังภัยให้แก่พระองค์เอง และป้องกันมิให้แผนการหนี
จากนางพันธุรัตล้มเหลว

ประการที่สาม นางพันธุรัตเรียกให้พระสังข์มาเรียนรู้อาณาจักรจากนาง
พระสังข์เกรงนางจะชักชวนมิให้ไปจาก จึงไม่กล้าลงมาจากต้นไม้ แต่ก็ได้ใช้สติปัญญา
อันเฉียบไวขอให้นางพันธุรัตถ่ายทอดวิชาโดยจารึกไว้บนแผ่นดิน ดังความในบทพระราชนิพนธ์
มีว่า

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.

จะลงไปก็ให้เกรงกริ่ง
คิดพลางทางกล่าวมธุรส
ลูกนี้เห็น้อยยากลำบากกาย
ตะวันเที่ยงอยู่ยังกำลังร้อน
ซึ่งมนครของชนนี้ว่าคั่นัก
เมกตาลูกแล้วจงเขียนไว้

เกลือกว่าไม่จริงจะแกล้งปัก
อย่ากำสรคไศกาอาวรณ์
จะนั่งเล่นให้สบายบนนี้ก่อน
พอให้แคค่อนอ่อนจะลงไป
ลูกรักก็อยากจะใคร่ได้
ที่ในแผ่นพื้นพสุธา ¹

ฉะนั้น คุณสมบัติของพระสังข์ที่แสดงให้เห็นในตอนที่พระสังข์หนีนางพันธุรัตก็มีความมี
ปฏิภาณ ไหวพริบ สติปัญญา เด็ดขาด รอบคอบ

2. ตอนพระสังข์ไถ่นางรจนา ในตอนที่รจนาเลือกคู่เป็นครั้งที่ 3 กวีได้แสดงให้เห็น
เห็นรูปทองโดยถ่ายทอดผ่านสายตาของรจนาดังนี้

นางเห็นรูปสุวรรณอยู่ชั้นใน
ใครใครไม่เห็นรูปทรง

รูปเงาะสวมไว้ให้คุณหลง
พระเป็นทองหั่งองค์อรามา ²

ในตอนนี้เองกวีได้แสดงให้เห็นว่าพระสังข์มีความตั้งใจ และมีมานะพยายามที่จะให้
รจนาดูสูงศักดิ์มองผ่านลักษณะอุปถัมภ์คำศักดิ์เข้าไปเห็นคุณสมบัติของพระองค์ และเกิดความรัก
ความพึงพอใจ ความในบทพระราชนิพนธ์ตอนนี้ว่า

สร้างท่าแลเลี้ยงเบียงเบือน
พระจึงตั้งสัตย์ขอขจรานู
ขอไทรามสงวนนวลนอง

ให้พันเพื่อนเกื้อนจิตกักปอง
แมนมัญญาธิการ เคยสมสอง
เห็นรูปพี่เป็นทองคองใจรัก ³

- 1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 86-7.
- 2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 114.
- 3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 113.

ความปรารถนาและความมานะพยายามของพระสังข์ได้รับการตอบแทนด้วยดี เพราะภรรยาโคกจิราภรรยาพระสังข์ชอบอย่างถนัด จนเห็นรูปทองซึ่งซ่อนอยู่ในรูปเงาะ และบังเกิดความรักปรารถนาที่จะร่วมทีวักกับพระสังข์ นางจึงหึงหวงมาลัยรักให้ บพพระราช- นิพนธ์ให้คำบรรยายไว้ว่า

นาง เห็นรูปสุวรรณอยู่ชั้นใน
ใครใครไม่เห็นรูปทรง
ชะรอยบุญเราไซ้รจึงไคเห็น
คิดพวงนาง เสี่ยงมาดา
ขลุ่ยไพพวงมาลัยนี้ไปคอง
เสียงแล้วโคมยงมงลักษณะ

รูปเงาะสวมไว้ให้คนหลง
พระ เป็นทองทั้งองคอรามา
คฤจะ เป็นเครื่องกระมังหนา
แมนวา เคยสมภิตรมรัก
เงาะเงาะรูปทองจงประจักษ์
เป็นพักครหึงหวงมาลัยไป 1

ในตอนทีพระสังข์อยู่รวมกับภรรยาอันสามีภรรยา พระสังข์แสดงให้ภรรยาเห็นรูปทองของพระองค์ถึงความในบพพระราชนิพนธ์ว่า

วาลางทางถอดเงาะเสียบ
รูปทรงโสภาคย์ทาทอง
เมื่อนี้
.....
.....
นอมหรีนุกอดเงาะ เหมาะสุกใจ
หนาตาจันฉิมพริ้ม เพราะ
กิดไวก็สมอารมณ์แปลง
งามจริงยิ่งมณเฑียรในโคกธำ

เอาชอน เมี้ยววางไว้ในทอง
.....
รจนาไมทะยาทะแยแสด
.....
เห็นรูปงามก็ตะลึงหลงใหล
เนื้อหนึ่งข้างกระไร รวาก็ทอง
นาง เบากระดูกหินนิมของ
บริสุทธิ์ผุดผ่องผิวพรรณ
คุดัง เทวดาบนสวรรค์ 2

ระหว่างที่อยู่รวมกันตามคำพิงนี้ พระสังข์ซึ่งมีคุณสมบัติหรือรูปทองอยู่ในรูปเงาะ ไคแสดงคุณสมบัติคือ ความเป็นผู้นำ เป็นสามีที่ดี มีจิตวิทยา มีความรับผิดชอบคอบคอบหน้าที่ชอบาน มีจิตใจอ่อนโยน รู้จักเอาอกเอาใจ รู้จักปล่อยประโคมให้ภรรยาคลายทุกข์ มีความสามารถในเชิงวาทศิลป์ มีความรู้ เรื่องการบ้านการ เรือน การขับเสภา การไชกรับ และมีอารมณ์ขัน

1. เรื่องเดียวกัน, หน้า 114.
2. เรื่องเดียวกัน, หน้า 125.

เมื่อรจนาลือชื่อ เจ้าเงาะ เป็นคนครอง ท้าวสามนตกริ้วมากจึง เนรเทศรจนาลและ
เจ้าเงาะไปอยู่ปลายนา รจนาคอง เปลี่ยนแปลงชีวิตอย่างกระตั้นหันจากชีวิตประณีตมาเป็น
เป็นชาวบ้านธรรมดา ที่น้องผู้คนที่คบหิมันคนแคลน รจนาก็ยอมรู้สึกเคืองครอน ทุกข์โศก
เป็นธรรมดา พระสังข์เข้าใจความรู้สึกของนางดี จึงทำท่าตลกเพื่อให้นางลืมทุกข์โศก
ในใจ ก็จึงจะเห็นจากบทพระราชนิพนธ์ต่อไปนี้

แกล้งหยิบกระโถนมาโยนเล่น

ทำเป็นเหมือนคนรับลูกชวง

แฉะเขม่น เห็นหว่าคอกแฉวง

เอามาจูงตักน้ำท่าจู่กัน ¹

แฉะหยิบหมอนมาอิงอิงพันขาว

กระดิกเทาท่าเล่นไต่เห็นชั้น ²

พระสังข์เห็นรจนายังไม่พร้อมที่จะทำงานนาน ก็มีใจคำหนักใจเคียน แกล้งด้นกุกดูจ้อ
เขาช่วยทำงานแทนทุกอย่าง เช่น หุงหาอาหาร กางมุ้ง แฉะปลอบประโลมอย่างอ่อนโยน
เอาใจรจนาลให้คลายทุกข์ด้วยการพูดถึง เรื่องราวของพระองค์กับรจนาลเสีย พระสังข์เน้นให้
รจนาลเห็นว่าพระองค์กับรจนาล เป็นเนื้อคู่กันมา จึงไถ่ครองรักกับ ก็ถึงความในยศพระราชนิพนธ์
มีว่า

บุญพี่กับนาง ไถ่สร้างสม

เคยภิรมย์ร่วมรักสมุ้ตรสมาน ³

พี่อยู่ถึงนอกฟ้าหิมิตานค

เทวัญบันฑิตาดีให้เที่ยวมา

เพื่อนหนึ่งแกล้งชักเฝ้าเจ้าเงาะ

จึงไต่เมียงงาม เหมาะจะจนเกินหนา

ไมควร เกียงลูกสาวท้าวพระยา

แฉะวาสนาของ เงาะเกราะหัด ⁴

พระสังข์เตือนทางอ้อมให้รจนาลพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่โดยแสดกให้เห็นว่าพระองค์
พอพระทัยสมบัติที่มีอยู่ในปัจจุบัน ก็ถึงความว่า

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- 1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 121.
- 2 เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.
- 3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 122.
- 4 เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

พระโปรกปรานประทานทัมกระทอม
นางมสมบัติเรามังมี

ทั้ง เกร็องไซไคุพรอม เทราะบุญที่
มารศรีอียาเสราเสียใจ 1

เมื่อรจนานกตงนำดิษยะอัปภาคยของพระสังข์มา เปรียบ เปรย แพนที่พระสังข์
จะโกรธคล้ายแสดงวาทศิลป์กล่าวแกว ฐปรางชีวิราชี เทรออย่างพระองค์นั้นนับ เป็น เส้นที่
ตองใจชาวรั้วชาววังอย่างรจนาน ความในบทพระราชนิพนธ์มีดังนี้

เจ้า เยยเยาะว่าเงาะไม่งามเงะ
อย่าประมาทรูปที่เห็นชี เทร
ชาวรั้วชาววังไม่ซึ้งซิง
ขึ้นจะมากวักกอนคองนา
ณหญิงมักตองจิตประสัทธิ

แะแะแะว่า เคนทรูว่าจริง
ไม่ว่า เสน เป็น เสนทออบใจหญิง
อุตสาห์ถึงมาดิษมาไทเงาะ 2
เงาะของชา เกยใส่ทำไม่ได้
อย่าเผ่าต๊ะบอยไปหนอยเลย 3

พระสังข์จรูจักวิหูกเอาใจรจนานว่าแม่พระองค์จะเป็นคนรูปชั่วตัวดำ ก็จะต้องตัวโง่ตาม
ตามความตองใจของรจนาน ดังความปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ว่า

ถึงหนวก เกรวรุ่งรังข้าง เป็นไร
หัวพริกหมักบุงอย่าเยาะเยย
ท่าไม้กับรูปชั่วตัวดำ
ละลายกินผลของสุกสองซาม
ถึงคาพองทองพุดยพินฉุ
จงปรานีเงาะป่าเด็กอยากลิ้ว

เอาแหมมดอนเสียไคุดอกนองเอย
ถาหัว เสรยสอยหญิงแล้วคองาม
จะอามนำชกสี่สมมะซาม
ทำโง่ตามตลอคเทุ่ชาวทั้งตัว
อย่าคูนินกีนูมิไชชัว
จะแต่งตัวโง่ตามใจนอง 4

รจนานไค่ตระหนักถึงชั้นเชิงในทางวาทศิลป์ของพระสังข์ ถึงกับออกปากชมว่า
พระสังข์พุกจากมคาย ชุกคดอง ชุกจาเจดีย์วนลาด ออนหวาน ไทเรวะ และเจ้า
ส่าบัตีสำนวน ความในบทพระราชนิพนธ์มีดังนี้

ศูนย์วิจัยศิลปวิทยาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- 1 เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.
- 2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 123.
- 3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 124.
- 4 เรื่องเดียวกัน, หน้า 124-5.

เมื่อกลางวันนั้นทำเป็นบาบิ
 นุดาค เถลิว เจียวจริง เจา เงาะ
 นีทรุอาวนอกฟ้าหิมพานต์
 อูแม เอยชางชะออนวอนวัง
 ๒ นา เอยนาสรวด
 ล่าเลิศคนขยันขันจริง เจียว

เกี้ยนนี้เอออะไรพุคออกเพราะ
 กลับมาเาะ; เอยหมื่นขันจริง
 ชมชานมาเที่ยว เกี้ยวผหญิง
 เพราะพริ่งหวานฉ่ำคังน้ำตาล 1
 เจาสู่นวนนทายาคนลาค เถลิว
 แก่เกี้ยว เถลิวดีศักดิ์สแกง 2

พระสังข์พุกจาแสดงอารมณ์ขันว่า ทรจนาดีเล็กทีน้อยใน เรื่องรูปร่างพระองค์นั้น
 ก็รับว่าเป็นความจริง พระองค์มีรูปไม่งาม แต่รูปราชสีวิชัย เทรของพระองค์นั้นคงจะเป็น
 เส้นหล่อใจให้ชาวไร่ชาววังอย่างรจนาคติใจถึงกับทิ้งขวงมาดัยโให้ ดังความในบทพระราชนิพนธ์มีว่า

แสนเอยแสนแขนง
 คุ้เล็กทีน้อยคุดยบินทา
 พิภุไม่หุติกเลียง เลียงสักสิ่ง
 เจา เอย เาะวูเงาะไม่งามแงะ
 อยาประมาทรูปที่เห็นชั เทร
 ชารูไร่ชาววังไม่ขันชิง
 ไรวาวจะแสรงแกลงอวคัว
 วาพลาง เขายวนชวนหัว เราะ

น้อยหรือแกลงตุ้คพอ เเลนคอตนา
 คอนวาพิไรโคแคะ
 มั่นก็จริงกระเนิ่นนั้แหละ
 แะแะแะวา เเลนหรือวาจริง
 ไมจา เเลน เป็น เสนทรอบใจหญิง
 อุกสาหญิงมาดัยมาโเเงาะ
 นานไปพิกดีวะจะชม เปาะ
 แกลงปะ เหลาะปะแหละและ เลี่ยม 3

อีกตอนหนึ่ง พระสังข์ว่าถึงจะรูปชั่วตัวดำก็จะไซ้สมมะชามชั้ให้ชาว ลงคินสอพอง
 2 ชาม ให้ชาวงามทั้งตัวตั้งแคศัระจคเทา คังในบทพระราชนิพนธ์ว่า
 ท่าไมกับรูปชั่วตัวดำ จะอามนำชั้สี่สมมะชาม
 ละลายคินสอพองสักสองชาม ท่าใงามคดอกเทาชาวทั้งตัว 4

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- 1 เรื่อง เกี้ยวกัน, หน้า 123.
- 2 เรื่อง เกี้ยวกัน, หน้า 124.
- 3 เรื่อง เกี้ยวกัน, หน้า 123.
- 4 เรื่อง เกี้ยวกัน, หน้า 125.

เมื่อพระสังข์เห็นรจนาคอยสบายใจแล้ว จึงช่วยหัดไทรจนาทำงานบ้าน เช่น หุงหาอาหาร บินฝ้ายทอผ้า ตลอดเวลาที่รจนางาน พระสังข์คอยอยู่ใกล้ ๆ และช่วยขับ เสภาประกอบกรับไทรจนา เพลิดเพลินใจในเวลาทำงาน ถึงความในบทพระราชนิพนธ์มีว่า

แฉววาแกรจนาบังลักษณ์
 แฉวฝ้าย เมียสองคุณจนใจ
 แฉวคำพร่ำสอนสั่ง เสีย
 เจาเงาะหัดกรับขับ เสภา

น้องรักผูกคอตีสมัย
 มาตะไปหาหุงโภชนา ¹
 ไทเมียบินฝ้ายทอผ้า
 รจนาบินฝ้ายสบายใจ ²

คุณสมบัติของพระสังข์ที่ปรากฏในตอนพระสังข์ไคนางรจนางาน จึงได้แก่ ความมานะ พยายาม ความเป็นผู้นำ เป็นสามีที่ดี มีความรับผิดชอบครอบครัว มีความสามารถในเชิงวาทศิลป์ มีความรู้ในเรื่องการขนานการเรือน การขับเสภา การใช้กรับ และมีอารมณ์ขัน

3. ตอนพระสังข์หาเนื้อหาปลา ในตอนนี้ก็ว่าได้แสดงให้เห็นว่าพระสังข์ถอด

เงาะ ถึงความว่า

ครั้นถึงจึงลงหยุดนั่ง
 ถอดเงาะชอนเสียบทันนาน

ที่หมู่ไทรไม่บังสุริยฉาน
 แฉวโอมอานมหาจินตามนตร์ ³

คำพูดของหก เขยก็ เป็น เครื่องยืนยันให้ เห็นว่าพระสังข์อยู่ในรูปทอง ถึงความในบทพระราชนิพนธ์มีว่า

เห็นพระสังข์ทองของโย
 อายรูปทองคุณนี้ เจียวสีหาว
 หาปลาหาเนื้อ เมื่อคราวนั้น

จำไคแน่จิตตฤกคักัน
 ที่ทำเป็นเจ้าปาณาสน์
 ทองไปงอชอมันไมทันรู้ ⁴

-
- 1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 129.
 - 2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 133.
 - 3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 140.
 - 4 เรื่องเดียวกัน, หน้า 206.

คุณสมบัติของพระสังขที่เห็นได้ในตอนพระสังขหา เนื้อหาปลา คือ เป็นคนที่มานะ
 พยายาม อุตุน กลาหาญ รุจักต่อสู้ มีความรู้ ความสามารถ และมีความอดทน
 เมื่อท้าวสามนคมมีบัญชาให้หา เนื้อหาปลา พระสังขรู้เท่าทันทันทีว่าท้าวสามนค
 คิดหาพระองค์ แต่ก็มิได้ขอยทอ มีความอุทิศหามาจะพยายามต่อสู้ เพื่อใ้ในงานสำเร็จ
 พระสังขของ เฝื่อนกับความยากลำบากคือการทำงานตามลำพังอย่างยากไร ชาคอุปกรณ
 เครื่องมือต่าง ๆ ต้องทำงานแข่งกับบุคคลที่มีกำลังแรงงานของบริวาร และมีอุปกรณต่าง ๆ
 อยู่อย่างพร้อมมูล แต่พระสังขก็ใช้ความสามารถ สติปัญญา ในการไขว่หาเงินกามนตร์เรียก
 ปลา เรียกเนื้อมาได้เป็นจำนวนมาก ถึงความในบทพระราชนิพนธ์มีว่า

เจ้าเงาะยื่นยืมหัวไม้กั้วไกร	หึ่งปลาลงไว้หพอศุ
รจน่าจึงทุบตีรุงค	นี้ปลาสูงสวนตัวผิวชา
อุศสาหัสเสาะ เพราะเกรงพระอาญา	ไ้คนานอยนั้กสักสูงรอย
คามประสาชยากเย็น เฝื่อนใจ	ไม่มีบามมีไพรไซสอย 1

นางมดตาเองก็ยอมรับว่าพระสังขมีความรู้ ความสามารถ และมีน้ำใจแกล้วกล้า
 จึงสามารถหา เนื้อหาปลาได้มากมาย ถึงความว่า

เมื่อย เห็นว่า เงาะนี้มีความรู้	พระอย่าโคลบหลูวชัวชา
เพื่อนพวนถือหัวไม้กั้วไกร	น้ำใจในค่อนั้นแกล้วกล้า
เห็นจะรุง เรืองอิทธิฤทธา	จึงหา เนื้อหาปลาได้มากมาย 2

พระสังข เป็นคนอดทน แม้จะมีความรู้ความสามารถ แต่ก็มิได้โอวด มีใ้
 แสดงคน ครั้นจนตัว จำเป็นต้องใช้ความรู้ความสามารถนั้น ก็สามารถทำได้จนคนทั้ง
 คุณสมบัติของพระสังขที่เห็นได้ในตอนพระสังขหา เนื้อหาปลา คือ ความอุทิศหามาจะ
 พยายาม อุตุน กลาหาญ ความเป็นนักสู้ ความเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และอดทน

4. ตอนพระสังขศึกตี บทพระราชนิพนธ์บรรยายว่า พระสังขลัดเงาะ มี
 นิวพรรคกั้วทองชมพูท เนื้อ เกา

1 เรื่อง เกี่ยวกัน, หน้า 146.
 2 เรื่อง เกี่ยวกัน, หน้า 187.

พระถกครูบงาจะพลันทันใจ
แล้วซัดศรีน้าวรรณมุกตอง

มอญไทรจนาตง เยาว์
คังทองชมพูนุท เนอ เกา

.....
หอยอุบะนฤมิตกมณุษย

.....
งามคัง เทพบุตรในชั้นฟ้า 1

คุณสมบัติของพระสังข์ที่มองเห็นได้ในตอนพระสังข์คิดลั่นคือ ความรู้ ความสามารถ ไหวพริบ ปฏิภาณในการคิดลั่น จนสามารถกอบกู้เมืองสามนคโคสำเร็จ ทั้งความในบท พระราชนิพนธ์ว่า

เมื่อนั้น
เคาะกลิ้งตีคอบไปทันใจ
คางแกวงคั่นกลิ้ง เป็นที่ตา
เวียนวนวงวงชิงกลอง

พระสังข์คอยขยับรับไว้ได้
สหัสโยนยกดูอกกัฒร์นารอง
ขี้มามีผี เทา เกตุกลอง
เปลี่ยนท่านอง เขาออกหลอกล่อ 2

บัดนั้น
เห็น เหาะทั้งสองข้างคางมีฤทธิ์
ลูกเขยท้าวสามนคก้นนี้
คอสู เคียวขมิไม้ดัดปรา
ควรที่จะครอง เมือง เลื่องลือยศ

ประชาชนกนกอุกนิษฐาน
ใหลกพิศวงงงงวย 3
ฝีมือคู่คู่คิดกันหนา
หาไมพุดจาจะคองรับ
ปรากฏทั่วทิศทั้งสี่ 4

การคิดลั่นครั้งนี้ พระสังข์จะปฏิเสธไม่ให้ความช่วยเหลือท้าวสามนคก้นยอมทำได้ แต่พระสังข์ก็แสดงความมีน้ำใจงาม ไม่ผูกพยาบาทท้าวสามนคก้นคิดฆ่าพระองค์ถึง 2 ครั้ง กลับใจกลับ คิดถึงความหายนะของบ้านเมือง มีความเมตตากรุณา จึง เขาช่วยเหลือ คีลลันนั้นในที่สุด

พระสังข์เป็นผู้มีความอ่อนน้อม ถ่อมตน มีใจแสดงถึงความมีความรู้ ความสามารถ แต่เมื่อจำเป็นต้องแก้ปัญหา ต้องทำงานใหญ่ ก็สามารถทำงานใดที่জনคนทั่วไปสรร เสริญ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- 1 เรื่อง เคียวกัน, หน้า 200.
- 2 เรื่อง เคียวกัน, หน้า 215.
- 3 เรื่อง เคียวกัน, หน้า 216.
- 4 เรื่อง เคียวกัน, หน้า 217.

ครั้นพระสังข์ไ้เป็นใหญ่ เป็นโตได้รับการยกย่องจากคนทั่วไป ก็มีไ้เหอเหิมลุ่มคน ไม่
ทั้หมคนอื่น

ฉะนั้น คุณสมบัติของพระสังข์ที่เห็นไ้ในตอนนี้คือ ความรู้ ความสามารถ ไ้หวพริบ
ปฏิภาณ การรู้จักอภัย ไม่ผูกพยาบาท คิดถึงความhayนะของสว่นรวม มีความ เมตตากรุณา
อ่อนน้อม ถ่อมตน ไม่เหอเหิมลุ่มตัว

5. ตอนท้าวศวิมิลตามพระสังข์ พระสังข์นั้นถอดเงาะตั้งแต่ตอนศึกไล่แล้วก็มีไ้
อยู่ในรูปเงาะอีกเลย เมื่อท้าวศวิมิลและนางจันทเทวีมาพบพระสังข์จึง เป็นตอนที่พระสังข์
ปรากฏองค์ในรูปทอง ดังจะเห็นจากบทพระราชนิพนธ์ว่า

ชาวพิณพิศุครูปทรง ไ้กลมกลาดเคลื่อน เหมือนองคไ้อรสา
แคเนื้อเหลือง เรืองรอง เป็นทองทา

ในตอนนี้พระสังข์ไ้แสดงถึงคุณสมบัติคือ ความเป็นคนช่างสังเกตพิจารณา มีความ
คิดที่ไ้ดีในการครองรักครองเรือน มีจิตใจงามคือมีความ เมตตาปรานี อดุญธุระคุณมิกามารดา
และมีความมั่นคงในความรัก

ตอนพระสังข์ทรงชางเสด็จเสียบพระนคร พวกเกดคนแต่เห็นคายาย(ท้าวศวิมิล
และนางจันทเทวีซึ่งปลอมองค์เป็นสามัญชน) ยืนตะลึงจ้องมองดูพระสังข์ ไ้กลมหมอบตาม
ประเพณี ก็พากันคุกาศักทวายจะเข้ยนตี พระสังข์เห็นดังนั้นก็รับรองตามปรามไ้ไหว
โทยคายายควยความ เมตตาปรานี ดังมีความในบทพระราชนิพนธ์ว่า

เมื่อนั้น พระสังข์ทอจรวงห้ามคนถือทวาย
ชางเถิกเสนาอขวานขวาย คายายชางบานนอกคอกนา
พลางพิณพิศุคเหมือนนุค ไ้เมตตาปรานีหนักหนา 2

ตอนนางจันทเทวีสลักขี้นพิก ถวาย เป็นเครื่องเสวยนั้น เห็นไ้ชัดเจนว่า พระสังข์
เป็นคนที่มีความสังเกต ชางพิจารณาจึงไ้เห็นนิยายเรื่องหยอสังข์ที่พระมารดาตั้งพระทัยไ้
สื่อสารไ้ให้พระสังข์ทราบนางคิดตามมา ดังจะเห็นจากบทพระราชนิพนธ์ว่า

1 เรืองเดียวกัน, หน้า 249.
2 เรืองเดียวกัน, หน้า 250.

เอาชอนทอง ลองตักแกงผัก
พระพิณจพิศคุณดูวางเอาวางไว
จึง เลือกลูกแกงขึ้นสิ้นขามผา
หลากใจหนักหนานาฏจักรรบ
จึง เอาน้ำมาล้างแล้ววางราย

เห็นขึ้นสุดก็ส่งสย
แล้วตักขึ้นมาใหม่เหมือนกัน
เพ่งพิจารณาทุกสิ่งสรรพ
พระทรงธรรมไมบอกให้ใครฟัง
เห็น เป็น เรื่องนิยายหอยสังข์ 1

เมื่อพระสังข์โคกพบนางจันทเทวีพระมารดา พระสังข์รีบดองคกลงจากบัลลังก์
วิ่ง เข้าไปกอดบาทนางจันทเทวี ถึงความในบทพระราชนิพนธ์ว่า

..... จู่าไควาพระชนนี
ลดองคกลงจากบัลลังก์ [บัลลังก์] อาสน์ วิ่ง เขากอดบาทนางโฉมศรี 2

ตอนนี้แสดงให้เห็นว่า แม่พระสังข์จะโคกคืบโคก คืบ เป็นใหญ่ เป็นโตอย่างไร
ก็ไม่ลืมพระคุณพระมารดา ทั้ง ๆ ที่พระมารดาปลอมองค์เป็นสามัญชน พระสังข์มิได้
รัง เกียจ รีบดองคกลงวิ่ง เขากอดบาท แสดงให้เห็นว่าพระสังข์ไม่ลืมองค์

ครั้นนางจันทเทวีพยายามพูด เตือนสติมิให้พระสังข์คิด เกื่องซน พยายามพระบิคา
ที่ทรงมงาย ทรงคิดร้ายหมายชีวิตพระสังข์ พระสังข์ก็ตรัสตอบในนางชั้นขมขินที่ว่า
พระองค์มิได้ผูกจิตคิดโกรธ และโทษว่า เกราะหักกรรมทำไห้พระบิคาพระมารดา และ
พระองค์ต้องพลัดพรากจากกัน พระสังข์แสดงนำพระทัยให้ เห็นว่าพระองค์สำนึกในพระคุณ
ของพระบิคาพระมารดาอยู่เสมอ หากพระบิคาพระมารดาตรงประสงค์หัวใจหรือนัยนศา
พระองค์ก็จะแขวะควักออกถวาย และยังแสดงความปรารถนาที่จะ เสกข์ไปขอพระบิคา
ถวาย ก็จะเห็นจากความต่อไปนี้

บุญนอบแล้วทอมาจา
ซึ่งพระบิคาทรงกโหลงโทษ
เป็น เพราะ เกราะหักกรรมทำไว
ถึงควงเหตุขยับนัยนา
จะแขวะควักออกให้คงใจจง

พระมารดาอย่าวิตกใจ
จะผูกจิตคิดโกรธนั้นหาไม
จึง จู่าให้พลัดพรากจากพระองค์
ดูตามฟ้าทั้งสองตองประดุจก
ควายคุณของพระองค์เป็นพันไป 3

1 เรื่อง เดียวกัน, หน้า 254.
2 เรื่อง เดียวกัน, หน้า 256.

ครั้นกลางทางตามชนนี้
จงไปรุดเกล้าเกล้าแด่ลงใจ

เดี๋ยวนี้เสด็จมาอยู่ไหน
ลูกระไรใครใครพบพระบิดา 1

ครั้นเมื่อพระสังข์โคพบพระบิดา พระสังข์รีบเสด็จไปกอดบาท เมื่อพระบิดา
ขอโทษที่ไต่ทำผิดคิดร้าย และขอให้พระสังข์เสด็จไปครองบ้านเมือง พระสังข์ก็ครี
ตอมให้ท้าวศวิมลสวายพระทัยว่า พระองค์มิไต่เคืองแค้นพระบิดา พระสังข์แสดง
ให้พระบิดาทรงเห็นว่า พระองค์สำนึกในพระคุณที่พระบิดาไต่สุ่สุดส่าห์ดีดตามมา และ
ตั้งว่าจาวาจะขอสนองพระบาทจนกว่าจะสิ้นชีวิต ดังความว่า

เมื่อนั้น
จึงว่าพระอย่าแห่งเกล้าใจ
ซึ่งอุทิศสาธมาตามลูกรัก
จะสนองรองบาท

พระสังข์บังคมพระนมไหว
ลูกรักมิไต่ผูกผิดแก้บิดา
พระคุณของทรงศักดิ์นี้หนักหนา
ไปกว่าจะสิ้นชีวิต 2

พระสังข์ไต่แสดงความรักอันมั่นคงที่มีต่อธรรมาชาชาทุกขุขุยาก และแสดงถึง
หัตสนะที่ไต่ในการครองรักครองเรือนว่า ตองอภัยไต่กัน ดังจะเห็นจากบทพระราชนิพนธ์
ว่า

อันรชานางดุ๊กษณ
ควยเป็นเพื่อนลำยากยากไร

ลูกรักไม่มีที่เปรียบไต่
ถึงผิดพลั้งอย่างไรก็ตามไต่ 3

ฉะนั้น คุณสมบัติของพระสังข์ที่ปรากฏในตอนที่ท้าวศวิมลตามพระสังข์คือ ความ
ช่างสังเกต พิจารณา มีความคิดที่ไต่ในการครองรักครองเรือน มีจิตใจงาม ก็มีความ
กตัญญูรู้คุณบิดามารดา ไม่นผูกจิตคิดแค้นพยาบาท ไม่เหอเหม็ดมัตว์ และมีความรักอัน
มั่นคง

- 1 เรื่อง เกี้ยวกัน, หน้า 259.
- 2 เรื่อง เกี้ยวกัน, หน้า 261.
- 3 เรื่อง เกี้ยวกัน, หน้า 269.

เหตุผล 4 ประการที่ไภยประมาทไวแหว่ขวางคน แสกงให้เห็นว่ารูปทองมีไช
รูปสมบัติ หากเป็นสัญลักษณ์ของคุณสมบัติอันใดแก

1. ความรู้ ความสามารถในการหาปลา หาเนื้อ คีคลี หัตถกรรม การขับ
เดภา และการเรือ

2. มีความคิด สติปัญญา ปฏิภาณ ไหวพริบ

3. ความเป็นผู้นำ

4. ความเกื้อขาด

5. ความรอบคอบ

6. ความช่างสังเกศ ช่างพิจารณา

7. มีวาทศิลป์

8. มีจิตวิทยา

9. มีเมตตาปราณี

10. มีความอดทน

11. รู้จักอภัย ไม่ผูกพยาบาท

12. มีความกตัญญูรู้คุณ

13. มีมานะ พยายาม

14. อุดหนุน

15. กล้าหาญ

16. อ่อนน้อม ถ่อมตน

17. ไม่เห่อเหิม ลืมตัว

18. รู้จักขอใจสภาวะฐานะของตน

19. มีอารมณ์ขัน

20. มีความรักมั่นคง

เรื่องทรงจำพยายามทำลายรูปเงาะ เื่อให้พระสังข์ แฝยไ้ทกนเห็นรูปทองนั้น
อาจก็ความหมายใดในทำนองเดียวกับที่นางจันท์เทวีเอาไม้ทุบหอยสังข์ คือ แมววจรณา
จะมองขามความต่ำตอยของบุคลิกภาพและฐานะทางสังกมของพระสังข์ เขาไปเห็นรูปทอง
ภายในก็จริง แต่นางก็ยังคง เป็นบุตุนคนธรรมดาที่ยังติดอยู่กับ เปลือกนอก สิ่งภายนอก

นางอยากจะให้คนอื่นได้แลเห็นความงามภายในของพระสังข์อย่างที่คนแลเห็น จึงหาทางที่จะช่วยพระสังข์ เพื่อฐานะทางสังคมของพระสังข์และของนางเอง

แต่พระสังข์นั้นไม่เห็นด้วยกับบรรณา พระสังข์พอใจที่จะซ่อนรูปทองไว้ในก้อนไม้ออบแฉ่งแก้ว แสดงความสามารถ เพราะพอใจสภาพของตน และตระหนักดีว่าถ้าแสดงความสามารถเหนือกว่าคนอื่นแล้ว อาจมีภัยถึงตัวใด ต่อเมื่อจำเป็นจึงจะนำความสามารถนั้นมาใช้ แล้วคนอื่นก็จะรู้เห็นเอง ซึ่งความคิดของพระสังข์นั้นนับว่าถูกต้อง

การที่แก้วไข่มุกเงาะมาเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งที่เป็นเปลือกนอกอันใดแก่ บุคลิกภาพฐานะ สกฤต และไข่มุกทองเป็นสัญลักษณ์ของความงามภายใน อันใดแก่ คุณสมบัติ ก็เพื่อจูงใจผู้อ่านให้เกิดความทึ่ง ความเพลิดเพลิน เกิดภาพพจน์ และนำเงื่อนปมข้างหลังสัญลักษณ์ไปขบคิด

3.2.3 รูปยักษ์ฉี่และ รูปมุนษุณูหญิงของนางพันธุรัต

พันธุรัตจัก เป็นตัวละครที่มีลักษณะพิเศษ เฉพาะคนคือมี 2 รูป รูปยักษ์ฉี่ และรูปมุนษุณูหญิง การที่พันธุรัตเป็นตัวละครที่มี 2 รูปนี้ชวนให้ชวนใจเกิดความสงสัย และเกิดความคิดวาทะทั้งสองนี้ เป็นสัญลักษณ์ของจิตใจ

เมื่อพิจารณาสภาพจิตใจของนางพันธุรัตแล้ว ปรากฏว่านาง เป็นผู้ที่มีจิตใจแข็งแรงแกรง เข้มมฤโหดจนอาจฆ่าตัวใด แต่ลึกลงไปในจิตใจส่วนที่ร้าย เข้มแข็งนั้น ก็ยังรู้จักมีจิตใจอ่อนไหว รู้จักรัก รู้จักอกภัย รู้จักรังภัยความโกรธ รู้จักเป็นผู้ให้โดยไม่หวังผลตอบแทน พันธุรัตอีกคนหนึ่ง เก็บไปควยความละเมียดละไม นุ่มนวล มีเมตตาากรุณาเห็นใจจากความทะนุถนอม ระแวงระวังภัย ความรักใคร่ เมตตาปรานีที่นางมีต่อบุตรบุญธรรมคนหนึ่ง

แก้วไข่มุกเงาะและจิตของนางพันธุรัตมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด หากเมื่อใดจิตใจของนางมีทั้งส่วนชั่วและส่วนดีปน เปกกันอยู่ พันธุรัตจะปรากฏอยู่ในร่างนางยักษ์ หากจิตใจของนาง เต็มเปี่ยมไปควยมโนธรรม มนุษยธรรม นางจะปรากฏตัวอยู่ในร่างของมุนษุณูหญิง ภายเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว ผู้เขียนจึงขอเสนอว่ารูปยักษ์ฉี่

เป็นสัญลักษณ์ของจิตใต้มวยซึ่งมีความสลับซับซ้อน มีการต่อสู้ระหว่างอิก (id)¹ และ

¹ ปทานุกรมจิตวิทยาของ เกโซ ส่วนานนท์ ให้ความจำกัดความว่าอิกคือส่วนหนึ่งของจิต (Psyche = ซัยคิ) ซึ่งเป็นส่วนดั้งเดิม ไม่มีการปรุงแต่งแต่อย่างใดทั้งสิ้น เป็นพลังกระพืออย่างสัญชาตญาณ ซึ่งนำไปสู่การสนองความพอใจ เฉพาะหน้าของความตองการจำเป็นดั้งเดิมของเรานั้นเอง

จิตวิทยาสัญลักษณ์วิเคราะห์เน้นต่อความบุษยมีจิต (Psyche) เป็นพลังขับเคลื่อนชักจูงในทรงกายเกิดการกระทำต่าง ๆ ขึ้น พลังงานจิตหรือจิตนั้นมีเป็นสามส่วนควบกันคือ อิก อีโก และซูเปอร์อีโก อิกคือพลังงานจิตส่วนดั้งเดิม ส่วนที่เป็นสัญชาตญาณ ส่วนที่ไม่ได้รับการปรุงแต่ง เป็นส่วนที่อยู่ในระดับไร้สำนึก (Unconscious) อย่างแท้จริง เป็นส่วนที่อยู่ชั้นกลางสุดของจิตทั้งสามส่วน เป็นส่วนที่ไม่มีการติดอกกับโลกภายนอกแต่อย่างใดทั้งสิ้น

การตอบสนองต่อพลังขับเคลื่อนอื่น เกิดจากอิกนั้น นักจิตวิเคราะห์ถือว่าจะเป็นไปในลักษณะการแสวงหาความพอใจให้แก่กายเสมอไป ไม่คำนึงถึงความ เป็นจริง ไม่มีคุณธรรม วัฒนธรรม หรือข้อห้ามทางสังคมใด ๆ มามีส่วนเกี่ยวข้อง

Encyclopedia of Psychology ของ H.J. Eysenck and Others
กล่าววว่าอิกเป็นระบบที่เกิดของบุคลิกภาพ เป็นศูนย์รวมของความรู้สึกแรงกล้าทั้งหมด

มโนธรรม (conscience)¹ อีกและมีมโนธรรมผลัดกัน เข้าควบคุมจิตใจส่วนใหญ่ ทำให้ โทศร้ายป่าเถื่อนในบางครั้ง และบางครั้งมีจิตใจที่ได้รับการชักเฝ้าอยู่ในขอบข่ายของ ศีลธรรม ส่วนรูปผู้หญิงนั้น เป็นสัญลักษณ์แทนจิตใจอันประเสริฐของมนุษย์ที่งมนี้ในมโนธรรม ฉะนั้น เมื่อนางพันธุรัตมีรูปเป็นหญิง จิตใจของนางจึงอ่อนโยน เมตตากรุณา มีความรักเด็ก มีน้ำใจ มีจรรยางาม

เพื่อให้เห็นจริง จะไถ้นำเอาเรื่องรูปและบทบาทของนางพันธุรัตมา เป็น เครื่อง สันนิษฐาน

ตามความนึกคิดของมนุษย์เรานั้น ถือว่ายักษ์ เป็นอมมนุษย์ที่มีร่างกายใหญ่โต มีพลัง กำลังสมบูรณ์เกินความมนุษย์ รูปร่างหน้าตา น่าเกลียดน่ากลัว นางพันธุรัตในรูปยักษนั้น กล้วยบรรยายลักษณะไว้แต่เพียง เล็กน้อยว่ารูปร่างลำสัน คังความว่า

บัตใจรูปร่าง เป็นนางยักษ ลำสันก็กักกัถนัทนา²

¹ Encyclopedia of Psychology ของผู้แต่งคนเดียวกัน อธิบายว่า มโนธรรม (conscience) เป็นเรื่องของความรับผิดชอบส่วนบุคคลต่อศีลธรรมและ พฤติกรรมของสังคมซึ่งบุคคลนั้น ๆ เป็นสมาชิกอยู่ มโนธรรมเป็นสิ่งที่ได้รับการกล่อม เกลามาตั้งแต่บุคคลยัง เยาววัย กนที่กักหรือกระทำการใด ๆ ชัดคอศีลธรรมจรรยา มโนธรรม จะคุกคามลงโทษให้เกิดความทุกข์ทรมาณใจ กังวล กระวนกระวาย ก่อให้เกิดความรู้สึกกลัว ความรู้สึกอาย และความสำนึกผิด

The New Dictionary of Psychology ของ Philip L. Harriman ไทคำจำกัดความว่า มโนธรรม (conscience) เป็นระบบที่มีความเกี่ยวข้องกับศีลธรรม เป็นมาตรฐานที่ตัดสินว่าการกระทำอย่างใดถูก อย่างใดผิด ในทางจิตวิทยาถือว่า มโนธรรมนี้ เป็น เชน เกี่ยวกับซูเปอร์อีโก (super-égo)

² พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, "สังข์ทอง" ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

เมื่ออยู่ในรูปร่างยักษ์ พันธูรค์โคกระทำความชั่วช้า นิคส์ลธรรม จรรยา ควยการ
 มาสัศวรค์ชีวิต สักว่าไม่ว่าจะเป็นวัวควาย กระทั่ง เสือ เนื้อ ราชสีห์ ต้องกลายเป็น
 เหยื่ออันโอชะของนางทั้งสิ้น ถึงความในบทพระราชนิพนธ์มีว่า

กรันถึงหีบวาป่าสูง
 นางยักษ์อยากกินกินนิก

เห็นฝูงเนื้อเมื่อเสื่อสีห์
 เขาไล่ก็ไล่वलค์สัคส์แกง

พิฆาตซาโคกระหิงมหิงสา
 โจนจับจับ ฉะยว เรี่ยวแรง
 ตัวไหนพวกพื้มีมัน

ควยควาลังฤทรากลาแข็ง
 หักแข้งขาไว้ในดงคาน
 เลือกสรรกินเลน เบ็ญอาหาร

กระดุกกระ เคี้ยว เคี้ยวปนไมทนต์าน

คชสารควายวัวตัวละกำ

หลักฐานทั้งโคกลาวมาแล้วนี้ชี้ให้เห็นว่าในร่างยักษ์พันธูรค์มีจิตใจแข็งแรงแรง
 มีการกระทำที่พยายามฆ่า กระดาก โรมนุษยธรรม ในระยะเวลาดังกล่าว จิตส่วนใหญ่
 ของนางถูกควบคุมควยอีก ซึ่งมีผลทำให้จิตใจ และการกระทำป่าเถื่อน เบี่ยงหนีพิห็นชาติ
 ซากศัลธรรม จรรยา ไม่ละเว้นชีวิตสัตว์

พันธูรค์ขณะคิดตามหาพระสังข์ ปรากฏอยู่ในร่างยักษ์ เป็นขณะที่นางมีจิตใจ
 อ่อนไหว มีความรัก อาลัยอาวรณ์ ไม่อยากให้พระสังข์ไปจากตน ถึงกับรำไห่ กร่ำครวญ
 อารมณ์อ่อนไหวนี้เองที่ราชีวิกนางไปในที่สุด ถึงจะโดยกบตพระราชนิพนธ์มากลาวอาจ

มา เออมาถึง,
 แลไปเห็นคนบนคนไทร,
 ยืนพิณพิศ เหนงอยู่ เป็นกรู
 ตบมือหัว เราะะทงน้ำตา

ซึ่ง เนินบรรพตภูเขาใหญ่
 งามวิไลยผดุงคังทงทา
 ดูรักของกูแล้วดิหนา
 รong เรียกลูกยาควยยินนิก²

1 เรื่อง เคี้ยวกัน, หน้า 78.

2 เรื่อง เคี้ยวกัน, หน้า 84.

เมื่อนั้น

พมพ่ายนำคางาบัลย์

.....
แต่รำรองไโทหา เลือคตายอย

.....
แมกึ่งจะตายวายชีวัน

แมออนวอนวานักหนาแล้ว

ทมทอคควดุงทรงโสกา

ทั้งรักทั้งแกนแนนจิต

กลิงกลับสับสาย เพอผก

นางพันธุรัศูจกัโหภัย รัจกระงับความโกรธที่พระสังขบุศรมณูธรรมที่นาง เลี้ยงมา

ตั้งแต่เล็กแกนนอยตยายามหนีจากนาง คึงความในมพระราชนิพนธ์มีว่า

.....
คิคอนอูบายจะหนายหนี

ถึงไปก็ไมซัดอัยยา

พันธุรัศูจกัโหภัย เห็นงอาสัญ

เจ้าไปแล้วไทนนั้นจะกลับมา

.....
อุคสาหสูคคคอบหอยตาม

.....
จงลงมาให้ทันทวงที่ 1

นอยหรือลูกแกวไมมาหา

สองตาแกง เค็อุคคัง เลือคนก

ยึงกิกุ เค็องซุนนุนหมก

นางรำรองจนอกแตกตาย 2

เจ้าไปแล้วไทนนั้นจะกลับมา

เอา เหตุซุนนั้นมาว่า

เชิญลงมาหาแมแต่สักนอย 3

ตอนที่หนีจากมา พระสังขโคลักรูปเงาะ ไม้เท้า เกือกแก้ว ของวิเศษซึ่ง เป็นสมบัติ

ส่วนตัวของพันธุรัศูมาควย แคนางไม้โกรธ นางโหภัย และแสดคังความมีจิตใใจาม ความ

เป็นผู้ให้โดยไมหวังผลคอบแทน นางยกของวิเศษเหล่านั้นให้พระสังข และยังออกปากให้

มหาจินคามนตร มนตรบทสาศัญซึ่งไซเรียก เคาปลา ผุงสัจควัจคูปาท กรุท เทวัญ ไวแกไข

ในเวลาเข้าที่ลับซันบัจน

อันรูปเงาะไม้เท้า เกือกแก้ว

ยังมนตรบทหนึ่งของมารคา

ถึงจะ เรียก เคาปลามีจจาชาติ

ครุท เทวัญนูนบน

เจ้าเรียนไวสำหรับ เมื่ออัยจน

แมประสัทธไทนแล้วคังปรารดนา

ซื่อวามหาจินคามนตร

ผุงสัจควัจคูปาทในไฟรสธ

อานนุนทร ซันแล้วกมาพลัน

จะโคแกกัคนทักลับซัน 4

1 เรื่อง เดียวกัน, หน้า 86.

2 เรื่อง เดียวกัน, หน้า 87.

3 เรื่อง เดียวกัน, หน้า 86.

4 เรื่อง เดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ข้อความที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพันธูร์ก็มีสภาพจิตใจแข็งแกร่ง
โหดร้ายจนอาจฆ่าคนสัตว์ตายได้อย่างเลือดเย็น. แต่บางครั้งก็มีจิตใจอ่อนโยนไหวง่าย
รู้สึกให้อภัย รู้สึกระงับอารมณ์โกรธ และดำรงตนเป็นผู้ให้โดยไม่หวังผลตอบแทน สภาพ
จิตใจอันเปลี่ยนแปลง ปรวนแปรดังกล่าวนี้เป็นขณะเมื่อนางปรากฏตัวอยู่ในรูปร่างยักษ์
จึงทำให้ผู้เขียนคิดว่ารูปยักษ์เป็นสัญลักษณ์ของสภาพจิตใจของมนุษย์ซึ่งมีความสลับซับซ้อน
อันเป็นผลจากการที่อดีตและมโนธรรมผลักดันเข้าครอบงำจิตใจส่วนใหญ่

อีกรูปหนึ่งพันธูร์ก็เป็นผู้หญิงสาว ดังจะเห็นจากบทพระราชนิพนธ์ที่ว่า
มาลัยศาลูกน้อยกลอยใจ อรทัยเปลี่ยนแปลงกายา¹

ในรูปมนุษย์ผู้หญิง พันธูร์ก็มีจิตใจละเอียดอ่อน มั่นคงในศีลธรรม จรรยา มีมโนธรรม
เห็นได้จากกรที่นางมีเมตตากรุณา เลี้ยงดูพระสังข์บุตรบุญธรรมด้วยความสุจริตใจราวกับ
พระสังข์เป็นบุตรในไส้ของนางเอง นางทุ่มเทความรักให้แก่พระสังข์ นางทำหน้าที่เป็น
มารดาที่ประเสริฐ เลี้ยงดูพระสังข์อย่างเอาใจใส่ใกล้ชิด เข้าอุ้มพระสังข์ใส่ตักและนมเชย
ด้วยความรัก ความเอ็นดู ดังจะเห็นจากบทพระราชนิพนธ์ว่า

โถลูกน้อยหอยสังข์เบาเลี้ยงไว้ รักใคร่เป็นบุตรสุจริต
สักพุ่มอุมชูชมชดิก

จึงอุ้มองค์พระสังข์นั่งตัก โลมลูบรูปพักตร์แล้วรับขวัญ²

นางพันธูร์ก็ได้จัดพี่เลี้ยงนางนมน้อยใหญ่ให้คอยระแวงระวัง ทะนุถนอม กล่อมเกลี้ยง
เลี้ยงดูพระสังข์อย่างดี ให้ตามใจ มิให้ผู้ใดทำให้พระสังข์ชดเคืองใจ จึงนับว่านางพันธูร์ก็เลี้ยงดู
อุ้มชูพระสังข์อย่างมิให้ระกายเคืองสิ่งใด ดังจะเห็นจากบทพระราชนิพนธ์ว่า

ลูกน้อยกลอยสว่าทของมารดา แม่ม่ารุงเลี้ยงมาจนใหญ่
มิให้ระกายเคืองสิ่งใด

ที่กล่าวมาแล้วนี้แสดงให้เห็นว่าพันธูร์ก็ในรูปมนุษย์ผู้หญิงมีจิตใจอ่อนโยน คงมั่นใน
มโนธรรม มนุษย์ผู้หญิงจึงควร เป็นสัญลักษณ์แทนจิตใจอันประเสริฐของมนุษย์ซึ่งยกมันในมโนธรรม

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.
2 เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.
3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

การที่เห็นว่าเอาบุญบั้งไฟและรูปมนุญบุญเมือง อัน เป็นรูปธรรมมาใช้ เป็นสัญลักษณ์แทนจิตใจอัน เป็นนามธรรมนั้น ผู้เขียนมีความ เห็นว่าเป็น เพราะรูปธรรมมีตัวตน สามารถมองเห็นได้กาย ชัดเจน ก่อให้เกิดจินตภาพได้กาย เป็นเครื่องชักนำให้ผู้อ่าน เกิดเคลื่นไหว ความคิด

3.2.4 บททอง

มีข้อที่น่าสนใจในเรื่องสังข์ทองซึ่ง เป็น เรื่องที่พระสังข์แสดงความรู้ ความสามารถกว่าผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา กลมไม่ปรากฏว่าพระสังข์แสวงหาความรู้โดยตรงจากที่ใด และเป็นความรู้เกี่ยวกับอะไร มีอยู่ เพียงตอนเดียว เท่านั้นที่เห็นได้ชัดชัดเจนคือตอนที่นางพันธุรัตบอกมหาจินตามนตร์แก่พระสังข์ แสดงว่าพระสังข์รับความรู้จากนางพันธุรัต

ในช่วง เวลาที่พระสังข์อยู่ในความอุปการะของนางพันธุรัตนั้น พระสังข์จัดอยู่ในวัย เด็กคาบธูวัญ ซึ่ง เป็นวัยที่สมควรแก่การ เล่า เรียน เมื่อพระสังข์พ้นจากความอุปการะของนางพันธุรัตแล้ว ไม่ปรากฏว่าพระสังข์ได้รับการศึกษาต่ออย่างไร เป็นระยะที่พระสังข์ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ พินิจอุปสรรคต่าง ๆ จนกระทั่งกลบในสังกมยอมนับถือนกของ สรร เสริญ ฉะนั้น จึงอนุมานวาระยะ เวลาที่พระสังข์อยู่ในความปกครองของนางพันธุรัต เป็นระยะ เวลาที่พระสังข์ได้รับการศึกษา

เมื่อพิจารณาพระสังข์ในวัยธูวัญ ปรากฏว่าพระสังข์มีปฏิกริยาดีในรชนชวนช่วยแสวงหาความจริง และความรู้ในเขตที่อยู่ของนางพันธุรัต พระสังข์มีความอยากรู อยากรู้ อยากสังเกต อยากทดลอง ซึ่งนับ เป็นกระบวนการสำคัญของการศึกษา พระสังข์ได้ทราบถึงสภาพที่แท้จริงของนางพันธุรัต และไกลอบลงชุบตัวในบอทองควยความไครรู ไครลอง กรันไค ผลสมกติกคือมีรูปทองก็ยินดี และยัง เรียนรู้ถึงการ เหาะโดยสวม ก่อกบแก้ว รูปเงาะ และถ้อยไม้เท้าอีกควย

ผู้เขียนได้พิจารณา เห็นว่ารูปทองและบอทองมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยที่พระสังข์มีรูปทอง เพราะไคลงชุบตัวในบอทอง รูปทองนั้นผู้เขียน เสนอไว้แล้วข้างตนาว่าเป็นสัญลักษณ์ของคุณสมบัติหลายประการ และความเป็นจิตใจงาม ดังนั้น บอทองจึงสมควร เป็นสิ่งที่ช่วยกล่อม เกลาจิตใจให้อยู่ในกรอบศีลธรรมอันดีงาม แอมนำให้เกิดเหตุการณ์ในคานสติปัญญา ไหวพริบ ปฏิภาณ และประสิทธิประสาทความรู้ ความชำนาญงานต่าง ๆ ซึ่งนำ

ไปสู่ความสามารถชัดเจนงาน ฉะนั้น บอทองจึงน่าจะเป็นสัญลักษณ์ของการศึกษา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน¹ ใ้ท่กว่าอธิบายกว่า "บอ" ใ้ว่า "หลุมใหญ่, ที่ซึ่งนำขังปลา, ที่ซุก, ที่เก็บแระ" บอทองจึงเป็นที่เกิดของแระทอง ทองจัดเป็นของที่มีคารากาสสูง เกินกว่าสินแร่ชนิดอื่นมาทุกยุคทุกสมัย เช่นเดียวกับการศึกษาซึ่งใ้รับ การยกยอโดยการ เปรียบ เทียบว่าทรงคุณค่าอนันต์ เหนือกว่าสินทรัพย์และยศศักดิ์ ดังความในหนังสือประชุมโคลงนิคมใ้ว่า

มีสินบ เทาควย	ศิลปะศาสตร์ ²
แสนทรัพย์ดูเปรียบ เสียว	สวนวิท ยาแธ ³
วิชาญญิงแแกว	ราคา ⁴
ความรุกรยงใ้ไค	สินศักดิ์ ⁵
ความรุดยงใ้ล้า	สินทรัพย์
คิดคาลวร เมองนั้	ยงใ้ไซร
เพราะ เหตุจกอยุ่กับ	กายอุต มานา
โจรจกเมียบนใ้ไค	เรงรู เรียบเอา ⁶

ส่วนในหนังสือทีไคปเทศ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

4 ระหว่างสรรพทรัพย์ทั้งหลาย ท่านขุนอมวาทินา เป็้ทรัพย์ประ เเสรีฐแฑ, เพราะตลอดกาลใ้ไรจะแยง เอาไปมิไค - ชื่อชายมิไค - และเป็นสมยคใ้อนันต์ทำลาย⁷

¹ ราชบัณฑิตยสถาน; พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พระนศร, 2493), หน้า 528 .

² หอสมุดควชรญาณ (ผู้รวบรวม), ประชุมโคลงโลกนิคมับหอสมุดแห่งชาติ (พระนศร: คลังวิทยา, 2506), หน้า 92.

³ เรื่อง เกี่ยวกัน หน้า เกี่ยวกัน.

⁴ เรื่อง เกี่ยวกัน, หน้า 93.

⁵ เรื่อง เกี่ยวกัน, หน้า 84.

⁶ เรื่อง เกี่ยวกัน, หน้า 114.

⁷ เสรีฐกรโลกเศกนและนาคะประทีป[พระยาอนุมงราชชนและพระสารประเสรีฐ], ทีไคปเทศ (พระนศร: องค์การภาชของคุรุสภา, 2493), หน้า 1-2.

ความในบทพระราชนิพนธ์ตอนพระสังข์ลงชุปของคโฌบทอง มีว่า
 ลอบลงชุปของคโฌบทอง ฝิว เนื้อนวลละของผองศรี
 เป็นทองคำธรรมชาติชาตรี สมถวิลยนิคี่ตั้งใจกิด¹

ข้อความตอนนีเห็นผลของการชุปของควาทำให "นวลละของ" "ผองศรี"

นวลละของหมายถึงความนุกนอง ผองศรีหมายถึงความหมกจุก ความสว่าง สุกใส ซึ่งอาจ
 ที่ความหมายใดว่าการชุปของคโฌบทองทำใหเกิดความมองแนว เกิดความสว่างขึ้น ฉะนั้น
 บอทองซึ่งใ้ความสว่างจึงสมควร เป็นสัญลักษณ์ของการศึกษาซึ่งก่อให้เกิดแสงสว่างที่ประ เสิร์ฐ

คือปัญหา

ครั้น เมื่อพิจารณาถากว่า "ชาตรี" ยิ่ง เห็นชัดเจน ชาตรีหมายความถึงคน เก่งทางฝีมือ
 ศิลปหรือวิชาอาคม² ฉะนั้น สิ่งที่นอมนำให้พระสังข์ เป็นชายชาตรีก็คือการศึกษานั้น เอง
 เหตุผลที่ประมวลไว้แล้วข้างคนั้น ทำให้ผู้เขียน เชื่อว่าบอทองมิใช่บอแร่ แคนาจะเป็น
 บอแห่งปัญญา หรือเป็นสัญลักษณ์ของการศึกษา การนำสัญลักษณ์มาใช้แทนการเสด็จให้เห็นถึงการ
 ศึกษาโดยตรงของพระสังข์นั้น ผู้เขียนเข้าใจว่ามิใช่ เพื่อรวบรัดเรื่องให้รวดเร็วยิ่งขึ้น เพราะ
 การลงชุปตัวในบอทอง เป็นกระบวนการที่รวดเร็วกว่าการแสดงเหตุการณ์ทางการศึกษาโดยตรง
 ทั้งยังช่วยสร้าง เสริมจินตนาการ และก่อให้เกิดความเพลิดเพลิด ค้นใจอีกด้วย ฉนั้น บอทอง
 เป็นสัญลักษณ์ที่มีความ เกี่ยวของสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับรูปทองซึ่ง เป็นสัญลักษณ์สำคัญในเรื่องสังข์ทอง
 สัญลักษณ์ทั้ง 2 ประการนี้ผู้ เขียนเข้าใจว่ามิใช่โดยมีเจตนาให้ผู้อ่าน เกิดความคิด ในวัยเด็กคิด
 อย่าง เก่ง ๆ ทำให้สนุกเพลิดเพลิดไปทางหนึ่ง คือ คิดว่าบอทอง เป็นบอที่มีทอง เต็ม เปี่ยม ลงชุป
 ตัวแล้วมีรูปเป็นทองนุกนาคค่า ซึ่ง เป็นเรื่องบร รเจิด แปลก พิสดาร วยรู้หนักไปอีกทางหนึ่งว่า
 รูปทองน่าจะหมายถึงรูปสมบัติซึ่งงามจับตา แต่เมื่อวิจยให้ลึกซึ้งแล้ว รูปทอง เป็นสัญลักษณ์แทน
 คุณสมบัติบางประการ และความมีชีวิตใจงาม ซึ่งเป็นผลจากการไ้รับการศึกษา ฉนั้น บอทอง
 ซึ่ง เป็นที่ชุบตัว จึงน่าจะเป็นสัญลักษณ์ของการศึกษาทั้งที่ใด เสนอ เหตุผลประมวลไว้แล้วข้างคน
 การใช้สัญลักษณ์ทำใหผู้อ่าน เกิดความนึกไ้หลายแงหลายมุมตามวัยและความสามารถส่วนบุคคลนั้น
 นี้ เป็นข้อคิดอย่างหนึ่งที่ทำให้อ่าน เรื่องสังข์ทองไ้หลาย ๆ ครั้งโดยไมเบื่อหน่าย

1. พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, "สังข์ทอง" ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.
 2. ราชบัณฑิตยสถาน, เรื่องเดิม, หน้า 334.

3.2.5 พระอินทร์

ในเรื่องสังข์ทอง ปรากฏมีบทบาทของพระอินทร์อยู่ 2 ตอน คือ ตอนที่คดี และ ตอนทนายศิวมิตตามพระสังข์ ผู้เขียนพิจารณาเห็นว่า บทบาทของพระอินทร์ในตอนทนายศิวมิตตามพระสังข์นั้น ไม่น่าจะเป็นบทบาทของ เทพเจ้าที่ปรากฏขึ้น เพื่อช่วยดำเนินเรื่อง หรือช่วยคลี่คลายปัญหาซึ่งกวีโบราณมักจะใช้ แต่น่าจะเป็นสัญลักษณ์ ในที่นี้จะกล่าวถึงพระอินทร์ตอนทนายศิวมิตตามพระสังข์เท่านั้น เพราะ บทบาทของพระอินทร์ตอนที่คดี เป็นตอนที่ช่วยคลี่คลาย เรื่องให้พระสังข์ออกเงาะออกให้คนเห็นรูปทอง

ตามเนื้อความตอนทนายศิวมิตตามพระสังข์นั้น ปรากฏชัดว่าทนายศิวมิต ในฐานะที่เป็นสามีและพ่อคน ได้กระทำกรรมผิดอย่างใหญ่หลวง คือ หลงเชื่อคำยุยงของนางจันทา เทวีพระสนมที่มีอคติ เมื่อนางจันทา เทวีและโอรส เป็นแก๊งบ้านกาดี เมืองจนถึงกับตัดสินพระทัย เปรนทศม เเห่สีลูกชุกชุกยาก และโอรสผู้ไม่มีความผิดออกไปจากนคร ดังความปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ว่า

นางจันทาชั่วตัวอุบาทว์
ซบไล้ใส่หัวจากรั้ววัง
ขึ้นสองทองซบ เทียว เซขัง

ออกลูกประหลาด เป็นหอยสังข์¹
.....
อุ้มลูกไปยังพนาลัย²

นางจันทา เทวีและพระสังข์ของตระกำดำปากอยู่ในป่า ต่อมาได้อาศัยพักพิงอยู่กับ ตายาย นางจันทา เทวีต้องหาเลี้ยงตนเองและลูกน้อยด้วยความยากแค้น เป็นที่น่าเวทนายิ่งนัก แต่กระนั้นทนายศิวมิตก็ยังติดตามจงลางจงผลาญควยการบงการให้เสนาความจับตัวพระสังข์ไปฆ่าเสียตามคำยุยงของนางจันทา เทวี ความในบทพระราชนิพนธ์นี้ว่า

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, "สังข์ทอง" ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 230.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 253.

ขุณเฑาะว์ชาสารเทษ
 ขุนเฑาะว์ทรงคตทรงศักดิ์
 ชั้นหกของเจ้าฟ้าประจักษ์

โศภิตาโทยทัตต์หักกับลูกยา¹
 ในอุบัตถ์ลุมกรักมาจากบาน
 ในประหารซาพันไมบรรลัย²

บึง เณยพระสังข์รอกตายนอย่างปาฏิหาริย์ นางจันทา เทวีจึงใซอุบายยุบงทวายศวมล
 ให้มีรับสั่งใหน้าพระสังข์ไปถวงน้ำ ทวายศวมลก็ทรงเห็นทวย มีโคทรงกักตามทวยกำลังทรง
 ลุมหลงนาง ฉะนั้น จึงถือวาทวายศวมลทรง เป็นผู้รับผิดชอบในการนำพระสังข์ไปถวงน้ำ
 ก็จะได้เห็นไกรวาทพระรราชนิพนธ์มีว่า

รำลึกถึงลุนนอยหอยสังข์

ขอฝึกพลังสั่งให้ไปถวง เสีย³

เวลานานไปหลายปี คณวันหนึ่งทวายศวมลคกพระ ะทัยต้นขึ้นใน เวลาที่ผู้นอ้เหลิมสนธิ
 เพราะไคยีนเสียงเรือก กรันเมื่อ "เปิดแกลมแลเห็นสหัสันัน ถือตระกูลของ เหล็กใหญ่ เทาลำศาล"⁴
 ทวายศวมลยัง เกิดความกลัว รีบตะดิ้งะลานเปิดหนาทาง และ "ชมชานเขาชอนนออนคुकู"⁵
 แต่พระองค์ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงอำนาจคุกคามของพระอินทร์ได้ ก็จะได้เห็นจากข้อความในบท
 พระรราชนิพนธ์ต่อไปนี้

- 1 เรื่อง เคียวกัน, หน้า 261.
- 2 เรื่อง เคียวกัน, หน้า 253-4.
- 3 เรื่อง เคียวกัน, หน้า 254.
- 4 เรื่อง เคียวกัน, หน้า 224.
- 5 เรื่อง เคียวกัน หน้า เคียวกัน.

ช้อวฯสมุเก็จมีชวาน
 เห็นวฯพนมื่อแฉวหรือโร
 ฉวฯพักซอนชบหลบหนา
 วฯพลาฯทาง ถึบมื่อชวฯยลัน
 เขาไปไนทีไฮยา
 ชนกรฯที่บบน เคียง เต็ยงคังตัง
 แกล้งทำหลับหลอฯชวฯนาแณ
 ไมค่นกัตามทีตไศตาย

จะมาฉลาญชีวติ หมายไม
 จึง ไมออกมาหากัน
 ภูมิเช็วฯจะอฯสตัย
 ลิมสลักหักลันควยกำลัง
 เห็นหลบคานึงนอญณหลัง
 นอญหรือยงนิง ไศฯาง ไมอฯาย
 เขาจับแชนอญคักฉลักกฯวฯหางย
 ทำวณวฯยชวฯรคฯทฯานอง 1

เมื่อพิจารณาจะเห็นว่า เวลาที่พระอินทร์ปรากฏองค์ เป็น เวลาที่กึ่งกลางคด
 ฤคน เวลาถึงกลาง เหมาะแก่การนำเอา เรื่องที่ติดค้างอยู่ในใจมาขบคิดไตรตรอง มโน-
 ธรรมจึง เขากวควบคุมจิตใจส่วนใหญของทวยศวิมลไว้ โดยกวีแปรรูปเป็นพระอินทร์ เขา
 คุกคาม ครอบงำจิตใจ ไมว่าจะหนีอย่างไรก็ไม่หนี มโนธรรมในรูปของพระอินทร์ก็คิด
 วาทวยศวิมลกระทำคามผิดขั้นรุนแรง ก็อ หลง เชื่อคำพระสนมถึงกับ เเนร เทศม เผลอโอรส
 ญไม่มีความผิดออกจากบ้าน เมือง และยังติดตามพิฆาตฯาพระสังข์ นับ เป็นบาปกรรม
 เป็นความหลงผิดอย่างยิ่ง ไม่สมควรที่ทวยศยามหากษัตริย์จะทรงกระทำ ความตอน
 นี้ปรากฏมีว่า

มีแต่ใจเภา เมาฉว
 เชื้อแศ เม็ยนอญไป เป็นนิจ
 นางจันท์นั้นผิดสิ่งไร
 มีหน้าฯาจับพระสังข์มา
 ทำบุงฯหยาบฯาปกรรมไมกักเห็น
 เชื้อคนริษฯาทั้งต่าปี

ไมรูหรือที่ทวกระทำผิด
 จะทำไมไมพิจารณา
 จึงจับหนีตีไลอญกอยปา
 ถวงลงกฯกาไมปราณี
 เต็ยแรง เป็นถึงทว เจากรุงศรี
 2

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1 เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.
 2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 225-6.

เมื่อมโนธรรม เขากรองเงาจิตใจส่วนใหญ่ และความกุ่มอึก (ego) ¹ ไกลสำเร็จ
 ทวายศวมล็กเห็นผิดเห็นชอบ ขอมรับว่า เป็นความผิดของคนทีหลัง เซื่อนางจินทาเทวี พระ
 สนม โดยไม่พิจารณาใคร่ครองไทรอบกอบ ถึงความว
 ซึ่งวางงูลง เชื่อผู้หญิง ไม่ทันคิดผิดจริงแล้วทนต์หัว
 เหมือนหนึ่งคนโงกเงาเมามัว ความชั่ว เป็นพนกลณา ²

แมทวายศวมลจะทรงสำนึกผิดแล้วก็ตาม พระองค์ก็อยากจะปล่อยให้เรื่องต่าง ๆ
 ฆานลงไป โดยทาเหตุผลเขาข้างพระองค์เองวาม เหลื่อนั้นโงกกลายเป็นบุคคลสาบสูญ
 ส่วนพระสังข์พระโอรสนั้นก็จะสิ้นพระชนม์ กลายเป็นเหยื่อปลาไปนานแล้ว คงไม้อาจ
 ติคตามนำพระม เหลื่อและโอรสมา เลี้ยงกูเกือกูไล แต่มโนธรรมคอยรบกวนและบังคับให้
 ทวายศวมลไปกติกามม เหลื่อโอรสกลับคืนฆาน เมือง เพื่อเป็นการลบล้างความรู้สึกผิดของ
 พระองค์หรือเพื่อไถยาปนนเอง บทพระราชนิพนธ์แสดงอิทธิพลของมโนธรรมไว้ดังนี้

¹ ปทานุกรมจิตวิทยาของเดโช สวานานนท์ ใหลำจำกักความวำ อึก (ego)
 หมายถึงส่วนของจิต หรือไซก (Psyche) ซึ่งสัมพันธ์กับความ เป็นจริงแห่งโลกภายนอก
 ซิกมันด์ ฟรอยด์ บิกาชองจิตวิทยาสกุลจิตวิ เกราะที่เชื่อว่าจิตของมนุษย์
 หรือในภาษาเฉาะที่เรียกว่าไซกนั้น ในระยะแรกจะถูกควบคุมโดยกระบวนการ
 สัญชาตญาณดิค (id) โดยสิ้นเชิง เมื่อกาลเวลาผ่านไป จิตหรือไซกก็ไคสัมพันธ์กัค
 อกับโลกภายนอกโดยทางการรับรู้ ความกัคเห็นและการตระหนักรู้ในความเป็นจริงของ
 โลกภายนอก จะเกิดอึกขึ้นมา

The New Dictionary of Psychology ของ Philip L. Harriman
 ใหลำจำกักความวำ อิกนั้นบางกรัง เป็นจิตสำนึก บางกรัง เป็นจิตไร้สำนึก อึกไครับ
 คำสั่งจากอิก โลกภายนอก และมโนธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของซูเปอรอึก

² พระบาทสมเด็จพะพุทธเลิศหล้านภาลัย, "สังข์ทอง" ใหลำเรื่องเดียวกัน,
 หนา 226.

แพรวรักตัวกลัวตายอย่างหนึ่ง เสีย
แล้วเงือกเงือกตระของจงใจ
ท้าวชมรับรอนยานอนใจ
ไขไก่อสำเร็จในเจ็ดวัน
แมนนานเนิ่นเกินวันสัตตยา

ไปตามลตามเมียมมาไท่ไก
ทำถักศักศักใจจะตรัน¹
ตามไปปรับลกับเมียมมา
มีโหนดอนต้นตักผูก
จะลงมากที่ทูปใหญ่ยับ²

หลังจากมโนธรรมเขาครองำจิตใจ ท้าวศวิมลเกิดความกระวนกระวายใจ
อย่างเห็นโคซัค พระองค์เผื่อนึกถึงความพลั้งพลาดในครั้งหลัง ทรงระลึกถึงนางจันทเทวี
กับพระสังขจนทองหลังนำพระเนตร ไม่เป็นอันเสวยสรอง กวดยเทศน์จึงตั้งพระทัยนออก
ติดตามมเหสีโอรสโดยไม่ฟังกำกักคานของนางจันทเทวี พระองค์สั่งทัพออกติดตามหา
นางจันทเทวีที่บ้านตายายจนพบ และสอดส่าหยาบนั้นติดตามหาพระสังข ยอมทุกข
ยากลำบากพระองค์ปลอมแปลง เป็นสามัญชนเพื่อสืบเสาะหาพระโอรสจนกระทั่งใครรู้จักกัน
และไคนำพระสังข นางรจนา และนางจันทเทวีกลับมาครอบครองบ้านเมือง
ดังโคลกลาวมาแล้วนี้เป็น เครื่องยืนยันให้เห็นว่า พระอินทร์ในตอนท้าวศวิมล
ตามพระสังข เป็นสัญลักษณ์ของมโนธรรม การใช้สัญลักษณ์ดังกล่าวนี้เพื่ออาศัยอำนาจและ
บทบาทของพระอินทร์มาตีแผ่นามธรรมคือมโนธรรมในจิตใจออกมาให้เห็นชัดเจน

3.2.6 มนุษย์และจระเข้

ในเรื่องไกรทองมีตัวละครอยู่ 2 ประเภท คือประเภท 1 ตัวละคร
ที่เป็นมนุษย์ตั้งแต่คนจนจบ ประเภท 2 ตัวละครที่เป็นมนุษย์ในดินที่อยู่ของตน แต่เมื่อ
อยู่นอกเขตที่อยู่จะเป็นจระเข้ และจะเป็นมนุษย์ต่อเมื่อมีการลงเลขยันต์

ตัวละครที่เป็นมนุษย์ตั้งแต่คนจนจบ ไก่แก ไกรทอง นางตะเภากา
ตะเภากอง ซึ่งอาศัยอยู่ในตัวเมืองพิจิตร เมื่อตัวละครประเภทนี้
โยกย้ายเขาไปอยู่ในดินอื่นเป็นการชั่วคราว ก็คงสภาพเป็นมนุษย์อยู่นั่นเอง ความใน
บทพระราชนิพนธ์ต่อไปนี้แสดงให้เห็นว่า ไกรทองคงสภาพมนุษย์ในดินที่อยู่ของวิมาลาซึ่งอยู่
นอกตัวเมืองพิจิตร

1 เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 227.

ไซจะกล่าวแกลงแสรงใส่ไกล
ที่เป็นมนุษย์สุคติ

ชั่วจริง เจาเอชชฎิกุณา
ถึง เจาก็เป็นคนไมพนชั่ว
เสียชกัญญาต้วงศษงศมนุษย์
มางงววยควยหญิงแพศญา
เจาเป็นคนมนตรี เวท เชี่ยวชาญ

สิ่งไรจริงไม่เจรจา
จะอยู่ในที่กูหา ¹

ใคร เขามากี่ลดยพศะรุก
มาเกิดอถกถั่วสุทรไม่บริสุทธิ
เป็นบุรุษโหดไรนวิจาวด
จนหน้าตาหมองกล่าก่าคาน
วิชากรรมมีเสื่อมก็จ่าคลาย ²

ตัวละครประเภทที่ 2 เป็นมนุษย์ในเขตที่อยู่ของตน หรือนอกเขตที่อยู่โดยมี
การลง เลขยันต์ เมื่ออยู่นอกเขตที่อยู่ของตน และไม่ได้รับการลง เลขยันต์จะมีสภาพ เป็น
จรเข้ ตัวละครประเภทนี้ไคแก วิมาลา เลื่อมลายวรรณ และกุมภีลทั้งหลาย

สภาพมนุษย์ที่ปรากฏในเขตที่อยู่คือในกูหา หรือในถ้ำนั้น ปรากฏในบทพระราช
นิพนธ์ดังนี้

วาฝูงกุมภาสันทั้งผอง
เคชะควยฤทธแควมดี

อยู่ในถ้ำทอง เกษมศรี
กุมภีลจึง เป็นมนุษย์ไป ³

ในทองถ้ำอื่น ตัวละครประเภทที่ 2 จะคงมีสภาพเป็นมนุษย์ได้ เมื่อมีการลง
เลขยันต์ ถึงความว่า

พืชหยอกถอกเจาอย่าโกรธา
ซึ่งกลัวว่าจะกลายเป็นกุมภีล
ที่จะลง เลขยันต์กับไว้

ไม่ทิ้งขว้างร่างพญาจะพาไป
ไม่อุจจออกจากที่ถ้ำไค
มิใหญ่กลับ เป็นกุมภีล ⁴

กรัน บู๊นางแคงตัวสรวย เสรีจ
เสกควยวิทยา เรื่องขุม
แลลงยันต เลข เสกช่า
มิไหนวณางวิมาลา

จึงถอกแหวนเพชรที่นิ้วไค
เอาใส่ในมวยผมกัถยา
ปักประจำตามกลาง เกศ่า
กลับคืนกายา เป็นกุมภีล ⁵

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, "ไกรทอง" ใน เรื่องเดียวกัน,
หน้า 377.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 378-9.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 377.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 383.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 386.

ฉะนั้นตามสายตาของตายายผู้เฒ่าส่วนดอกไม้ และนางตะ เภาแก้ว ตะ เภาทอง
วิมาลาจึง เป็นมนุษย์ ถึงความในบทพระราชนิพนธ์มีว่า

ไทรหม่อมผู้ชายหาญไม่
พาดูหญิงคนหนึ่งมาควม
งามประหลาดเหลือคนคนปัญญา
เจ้ารักชอง เจ้า เจ้ากับช
เมื่อนั้น เป็นมนุษย์อยู่ เกมแก้ว

บัคนีมาอยู่ในศาลา
รูปราวสวยสมแผนประบา
พินองสองราชจงแจ้งใจ¹
แกลงจะชุกรมไกรนาไกรหัว
จะหลอกขาให้กลัวหรือว่าไร²

เมื่อพิจารณาถึงพฤติกรรมของตัวละคร ปรากฏว่าไม่ว่าจะเป็นตัวละครประเภท 1
หรือประเภท 2 ต่างก็มีพฤติกรรมเป็นคนทั้งสิ้น อย่างเช่นตะ เภาแก้ว ตะ เภาทอง แสดง
อาการหึงหวงไกรทองอย่างออกนอกหนานอกคาควยการควา หูกจากหายบ ๗ คาย ๗
กับวิมาลา วิมาลาที่ตอบโต้ในทำนองเดียวกัน เมื่อนางตะ เภาแก้ว ตะ เภาทอง บันดาล
โทษะ เรียกขาทาสนวิวารมาช่วยกันรุมตบตีวิมาลา วิมาลาที่แสดงนิสัยนักสู้ และความ
ร้ายกาจตามวิธีเดียวกันออกมา จนเกิดการปะทะกันอลหม่านชนิดแทบจะ เอาชีวิตกันที่เดียว
ถึงคราวว่า

เหรียญตะ เภาแก้วตะ เภาทอง
หักโหดโหด เซลดา เมามัว
ที่นี้กอกไว้มิ่งอยุธยา
บุคลิกกับรังรักที่โหดนักใจ
วาพกลางนางทวน เขาไม่ทอง
แลวลอม เลิกย่นตมที่หน้า
ครันลงถึงพื้นพิศุดา
ฟากหางรักแวงวงไว
เมื่อนั้น
รูงอริที่หัวควังไม่สมประคี่
วิงประทุปะกัณโหลหมาน
บางอันคนไม่มือตะกาย

พินองอุบาทว์ชาติชั่ว
มิ่งมาเอาตัวของมิ่งไป
มิ่ง เขากนุละขางอย่าทางใด
อิเหนาไพร่สันตทานมารยา
แกแหวนในซองเกศ
โจนจากศาลากววยรักใจ
ก็กลาญ เป็นกุมภา เถิบใหญ่
เสกไล่ส่งนางนารี
พินองอภิสันชัญญ์หนี
ทาสีที่เสี้ยมกำนุญ
ลยฉานลิ้นลมณาหมหาย
เป็นพายไม้สันตักพลัดลงมา

1 เรื่อง เกี่ยววกัน, หน้า 388.

2 เรื่อง เกี่ยววกัน, หน้า 399.

นาง เรียกพวกของรองไทรวย
 สิ้นกำลังลงนั่งภาวนา
 สองนางวางวงเขากอดก้น
 เดินดูควยช่วยเอาชีวิตไว้

เงินป๋วยล้านากดูกขา
 กอชอกกอการวุ่นไป
 ความกลัวตัวสั่นหัวนไหว
 นางกุมภีลไทรโยช เมีย ¹

วิมาลามีจิตใจ มีอารมณ์ เช่นเดียวกับ ไกรทอง และนางตะ เกาแก้วตะ เกาทอง
 เช่น รุจัก เสร่า รุจัก อาลัย อารมณ์ รอนรมกลุ่มใจ ถึงความในบทพระราชนิพนธ์ว่า

เมื่อนั้น
 อารมณ์รอนรมกลุ่มใจ
 จนอยมีรที่ จะ เจริจา
 ลานัวขบหัวลงกำนัม

นางกุมภีล เสร่าสรอยละหอยไ
 กิ่งถานไฉนเป็นส่มทุมทับ
 แศพริบตาอาปากหงบหงบ
 กลานตะกบตะกบกลับไ ²

ควย เหตุที่วิมาลามีจิตใจ อารมณ์ พฤติกรรม เยี่ยงเดียวกับ ไกรทอง และ
 นางตะ เกาแก้ว ตะ เกาทอง ผู้เขียนจึงขอเสนอว่าวิมาลาซึ่ง เป็นตัวแทนของตัวละคร
 ประเภท 2 ก็คือคนนั้นเอง

เมื่อพิจารณาตัวละครประเภท 1 เปรียบเทียบกับตัวละครประเภท 2 ปรากฏ
 ว่ามีความแตกต่างกันในเรื่องต่อไปนี้

1. ภาษา
2. เชื้อชาติ
3. วัฒนธรรม
4. การศึกษา
5. ภูมิฐานะ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 400-401.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 402.

ความแตกต่างทั้ง 5 ประการนี้ มีส่วนทำให้เกิดการแบ่งพรรค แบ่งพวก เกิด การแบ่งชั้นของสังคม (Social Stratification) ¹ ขึ้น

1. ภาษา รุง เรือง บุญไญยศ เขียนไว้ในหนังสือปรัชญาสังคมว่า ภาษามีอิทธิพลที่จะแยกคลิชึ่งต่อสังคมมนุษย์ ภาษาอาจจะเป็นสิ่งส่งเสริมให้ มนุษย์มีความแตกต่างกัน เช่นเดียวกับที่สิ่ง เสริมใหม่มีความ เป็นอันหนึ่งอัน เดียว กัน

ความแตกต่างกันทางด้านภาษา เกย เป็นอุปสรรคต่อความพยายามของมนุษย์ ในการที่จะบรรลุถึงอุดมคติทางสังคม ความแตกต่างทางด้านภาษาที่กล่าวถึงนี้ หมายถึง ความแตกต่างของภาษาของชาติต่าง ๆ และความแตกต่างของภาษา ต่าง ๆ ซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่น หรือภาษาของชุมชนต่างกันภายในชาติเดียวกัน หรือรัฐ เดียวกัน ความต่างในการออกเสียงคำพูดในภาษาเดียวกัน ความ

¹ ดร. ไทสุรย์ เกรือแก้ว ให้คำอธิบายที่พิศการแบ่งชั้นของสังคมไว้ในหนังสือ ลักษณะสังคมไทยว่า การแบ่งชนชั้นของบุคคลในสังคมใด ๆ หมายถึงการที่บุคคลในสังคม นั้น ๆ ใญ่ถูกจัดแบ่งออกเป็นอันคับต่าง ๆ ที่มีระบบอันคับซึ้ให้เห็นว่า คนที่อยู่ในตำแหน่ง หรือฐานะนั้น ๆ มีเกียรติ หรือไ้รับการยกย่องว่าอยู่ในอันคับที่สูงกว่า เท่ากัน หรือ ต่ำกว่าบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่อยู่ในฐานะอื่น ๆ ในสังคมเดียวกัน ชนชั้นของบุคคลแสดง ให้เห็นถึงความแตกต่างของบุคคลหรือกลุ่มของบุคคลตามอันคับในสังคมที่จักไว้ ชนชั้นของ บุคคลในสังคมทำให้มีกนชั้นสูง กนชั้นต่ำ ซึ่งมีรากฐาน และ เนื้อหาจากความไม่เท่า เทียมกันในสิทธิ ความสะดวกสบาย หน้าที่ ความรับผิดชอบ แบบแผนของชีวิตในสังคม อำนาจ และอิทธิพล

ดร. ประสาท หลักศิลา อธิบายไว้ในหนังสือสังคมวิทยาว่า การจัดลำดับ ชั้น (Stratification) เช่นนี้ เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติทางสังคมที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม มนุษย์ แตกต่างกันที่ว่าบางสังคมมีการจัดลำดับ เพียงไม่กี่ชั้น บางสังคมมีมากมายหลายชั้น บางสังคมนั้นกนทุกคน เมื่อ เกิดมาก็จัก เขาอยู่ในชนชั้นใดชั้นหนึ่งแล้ว

ต่างกันในส่วนที่เป็นโครงสร้างของภาษาและตัวหน่วย เหล่านี้ก็มีส่วนกระทบ
กระเทือนถึงการสมาคมของมนุษย์ มันทำให้มนุษย์รวมกันก็โค แยกแยกกัน
ก็โค ทั้งอยู่ในประเทศลังกา อินเดีย และมาเลเชีย ในประเทศเหล่านี้
นี้ ภาษาที่ตรงกันของชนในชาติทำให้เป็นปัญหา และก่อกวนความวุ่นวายทาง
การเมือง บันทอนเสถียรภาพของชาติ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และ
สังคม¹

ข้อความดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ความแตกต่างทางภาษามีส่วนอย่างสำคัญในการ
ทำให้เกิดแตกแยก แบ่งพรรค แบ่งพวกโค ในเรื่องไกรทองมีข้อความบางตอนแสดง
ให้เห็นว่าตัวละครประเภท 1 และ 2 ต่างภาษา กัน ดังนี้

เมื่อนั้น
สมสูยควยวิมาลา
ล้มสัง เกต เวทมนตร์ที่รำเรียน
ล้มสองภรรยาแลซาไท
รวมภริยชมรสสาวศรี
เลื่อมลือออดังที่จึงมา
ไผ่ฟ่ง เฟื่องทั้ง เมืองพิจิตรไว
จะชมทงกิริยามารยาท

โคมเจ้าไกรทองพงศา
สุชาสาราญบานใจ
แต่ เวียนนอนนัง เจ็บหลังไหล
อิมไปควยพิพิไลชา
กุมภีลณีค้อย่างต่างภาษา²
หวังจะพาไปชมคารมใหญ่
เขาจะโคชมรสวาจา
เชื้อชาติโคมนางต่างภาษา³

การที่ตัวละคร 2 ประเภทนี้มีความแตกต่างกันทางด้านภาษา จึงมีส่วนทำให้เกิด
เกิดการแบ่งพวก แบ่งชั้นกันขึ้น สังเกตได้จากวาจาของไกรทองซึ่งก็คัดลอกมาไว้ข้าง
บนแล้วนั้น แสดงออกว่าไกรทองแบ่งแยกกว่าวิมาลาเป็นคนละพวกกับตน

2. เชื้อชาติ มีส่วนในการแบ่งแยกถือเขาถือเรา เช่นคนจีนในต่างแดนให้
ความช่วยเหลือ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน รวมกันเป็นหมู่ เป็นสมาคม เจ้าของประเทศก็

¹ รุ่งเรือง บุญไญรัส, ปรัชญาสังคม (พระนคร: นพบุรีการพิมพ์, 2513),
หน้า 89-90.

² พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, "ไกรทอง" ใน เรื่องเดียวกัน,
หน้า 375.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 387.

แบ่งแยก ถือว่าเป็นคนจีน มีโทษเกี่ยวกับคน คร.ประสาท หลักศิลา เขียนไว้ในหนังสือ
สังคัมภีทยาว่า เชื้อชาติมีส่วนกำหนดชนวรรณะของอินเดียน เกี่ยวกับความว่า

ความสามะโนครวัประชากรปี ค.ศ. 1901 ของอินเดียน มีวรรณะต่าง ๆ มาก
กว่า 800 และดาภิจารย์มาเปรียบเทียบความแตกต่างกันของวรรณะต่าง ๆ
ของทองถิ่นแล้ว เกือบโถงถึงหาพัน

อย่างไรก็ตาม วรรณะใหญ่และวรรณะรอง ๆ ลงไปในวรรณะใหญ่นั้น มีใช้
ว่ากำหนดขึ้นโดยถือเกณฑ์โลกเกณฑ์หนึ่งอย่างเดียว วรรณะต่าง ๆ เหล่านี้กำหนด
ขึ้นตามความแตกต่างกันในทางอาชีพ ในทางนิกายทางศาสนา ในทาง เชื้อชาติ
และในทางการติดต่อสมาคมกันของผู้คนซึ่งมีลักษณะการทางวัฒนธรรมหรือมี
บทบาทในทางสังคม เป็นต้น ¹

หนังสือเล่มเดียวกันนี้โลกกล่าวถึงการจัดลำดับชั้นทางสังคมในสหรัฐอเมริกา โดย
ถือเชื้อชาติเป็นเกณฑ์ เกี่ยวกับความว่า

อย่างไรก็ตามในสหรัฐอเมริกาได้มีการจัดลำดับชั้นทางสังคม โดยแยกคณา
สมาคมกันในหมู่มีเชื้อชาติเดียวกัน... ²

ในเรื่องไกรทอง มีข้อความตอนหนึ่งเสกลงให้เห็นว่าตัวละครประเภท 1 และ
2 ต่างเชื้อชาติกัน เกี่ยวกับความในบทพระราชนิพนธ์มีว่า

ซุกก็โค่นอกแล้วแต่หนหลัง	เจ้าก็ไม่หยุดยั้งฟังห้าม
กันแต่เฝ้าเยวรวอนลวนลาม	มันเป็นความงามหนาแล้วกราน
เมื่อฝึกอย่างทางชาติทางวิสัย	จะอยู่ควยกันใดก็ไซที่ ³

การที่ตัวละครทั้ง 2 ประเภทมีเชื้อชาติต่างกัน เป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหาใน
การอยู่รวมกัน เกิดการแบ่งชั้น แบ่งพวก คุณหมิ่นเหยียดหยาม จนถึงขั้นถือ เป็นศัตรูกัน

¹ ประสาท หลักศิลา, สังคัมภีทยา (พระนกร: กาวหนา, 2517),
หน้า 212.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 217.

³ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, "ไกรทอง" ใน เรื่องเดียวกัน,
หน้า 377.

เช่นที่นางตะเภาแก้ว ตะเภาทอง ถือว่าวิมาลาเป็นคนละพวกกับคน เทียบว่าเป็นคน
 คำชาเลวทราม และเป็นศัตรู ถึงความในบทพระราชนิพนธ์ที่ว่า
 ดูเป็นคนอื่นไกลนองไม่ว่า จะรวมเรียงเคียงหน้าก็ควรที่
 นีมันชาติทรชนคนไพร่ เห็นคือหรือเจ้าเอามาไว¹

3. วัฒนธรรม หนังสือปรัชญาสังคมมีข้อความตอนหนึ่งแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรม
 ต่างกันทำให้เกิดการแบ่งแยกกันขึ้น กลายเป็นคนละสังคม คนละชุมชน ถึงความว่า

มนุษยชนทั้งหมดยุคในโลกโดยชาติพันธุ์แล้ว ถือไควว่าเป็นชุมชนหรือสังคม
 เดียวกัน ตามความหมายที่กว้างที่สุดของคำว่าชุมชนหรือสังคม (ตามความ
 หมายถึงที่กว้างที่สุด ชุมชนมีความหมายเท่าสังคม) มนุษย์ก็คองแบ่งแยกออกเป็น
 ชุมชน หรือสังคมน้อย ๆ ต่างกัน เพราะอยู่ในท้องถิ่นทางไกลกัน เพราะมี
 ภาษาพูด แบบแผนการดำเนินชีวิตและศาสนาหรือลัทธิความเชื่อต่างกัน²

ในบทพระราชนิพนธ์มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวไว้ดังนี้
 เมื่อผิดอย่างต่างชาติต่างวิสัย จะอยู่ควยกันไคก็ไซ้ที่³

คำว่า "วิสัย" นั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า
 น. ขอบ, เขต, แคน, ลักษณะที่เป็นอยู่⁴ ความหมาย "ลักษณะที่เป็นอยู่" นั้น ทำให้
 ผู้เขียนตีความหมายของคำว่า "วิสัย" ว่าหมายถึงวัฒนธรรม

ข้อความที่ไคยกมาอานี้ เป็นคำพูดของวิมาลาถกถวกับไกรทองวาทนกับไกรทอง
 มีวัฒนธรรมต่างกัน อยู่กันไมไค หรืออยู่กันไคยาก

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 392.

² รุ่งเรือง บุญไญุรต, เรื่องเดิม, หน้า 83.

³ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, "ไกรทอง" ใน เรื่องเดียวกัน,
 หน้า 377.

⁴ ราชบัณฑิตยสถาน, เรื่องเดิม, หน้า 843.

4. การศึกษา คร. ประสาท หลักศิลา กล่าวไว้ในหนังสือสังกมวิทยาว่า การศึกษา เป็น เกณฑ์อย่างหนึ่งในการจัดลำดับชนชั้นและวรรณะ ถึงความมีว่า ผู้ที่ใฝ่รับการศึกษามาสูงย่อมแตกต่างกับผู้ใฝ่รับการศึกษาน้อยกว่า และการลำดับชั้นทางสังคมก็แตกต่างกันด้วย การ เป็นผู้ใฝ่รับการศึกษานั้น จุดมุ่งหมายคือ เป็นมัตติค ย่อมใฝ่รับการศึกษานั้นทางสังคมให้อยู่ในตำแหน่งสูงกว่า ผู้ที่ไม่เป็นมัตติค ในสังคมบางแห่งแม้มัตติคด้วยกัน ก็ยังมีการจัดลำดับชั้นแตกต่างกัน โดยถือสาขาวิชาที่ใฝ่ศึกษาเป็นหลักในการพิจารณา เช่นมัตติค ในทางวิศวกรรมก็มัตติคในทางอักษรศาสตร์ เป็นคน ในบางชุมชนมีการจัดลำดับชั้นสูงต่ำกว่ากัน¹

ในเรื่องไกรทองมีข้อความหลายตอนที่แสดงถึงความแตกต่างในเรื่องการศึกษาของไกรทองกับวิมาลา ดังจะเห็นได้จากบทพระราชนิพนธ์ต่อไปนี้

แต่ก็ดูจะ เน้นกรีกใคร

ปานนี่น้องสูงคนจะบนถึง

ตัวกุดอยู่ถอยกุ่มภา

หม่อมเอยหม่อมยัว

รูวิชา เชี่ยวชาญชำนาญกรบ

ไกรอวความชาวสวรรค์หรือ

ใครซึกใครจงจุมกมา

ไมรูหรือวาทาคีเกียรติาน

ทำให้เสีย เสื่อม เวทมนตร์ระงัก

เห็นจะไต่สัก เจ้าวันมา

วันนี่จึงสำคัญนักหนา

จะ เสื่อม เสี่ยงวิชาที่เรียนรู²

มิใช่ เทรนชายชั่วหัวประจบ

ใครไซ้ใหม่กุ่มกุ่มภา

จึงชมชานกานค้อลงมาหา

ใคร เรียกใครหาใครแนะนำ

มาสมานสมากมสมสัตว์

สารพัดคือปรีภัยมีมา³

ความกึกของไกรทองที่วาคนลงมาอยู่ในถ้ำที่อยู่ของนางวิมาลาจน เสื่อม เสี่ยงวิชา ความรู้ ลืมความรู้ที่มีอยู่แต่เดิม ตลอดจนคำพูดของวิมาลาที่ว่าไกรทองมาสมากมอยู่รวม กับตน เป็นเหตุให้วิชาความรู้ เสื่อม เสี่ยงไปนั้น แสดงให้เห็นว่าสังคมที่วิมาลาอยู่นั้น มี

¹ ประสาท หลักศิลา, เรื่องเกม, หน้า 209.

² พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, "ไกรทอง" ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 375.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 419.

ความเจริญทางการศึกษา วิทยาการน้อยกว่าสังคมที่ไกรทอง เป็นสมาชิกอยู่ และการที่ตัวละครสองประเภทนี้มีความแตกต่างกันทางการศึกษา ทำให้เกิดการแบ่งชั้นกันขึ้น สังเกตควาไกรทองนึกถือค้อย่างคนที่เหนือกว่าวิมาลา ส่วนวิมาลานั้นถือค้อย่างคนที่รู้สึกว่าคุณเองต่ำกว่า คอยกว่าเขา

5. กมุจฉาเนา คร. ประสาท หลักกิดา จักว่ากมุจฉาเนา เป็น เกดต้อย่างหนึ่ง ในการจักคำคัมขันและวรรณะ กังขอเขียนที่ว่า

จะเห็นไกวาที่ถึงบ้านเรือน หรือกมุจฉาเนาที่อยู่ของกมุฉนั้น มักจะเกี่ยวพันไปถึงชนชั้นและวรรณะควย เช่นขอพูดถึงชาวบางกะปิ มักจะเข้าใจไม่ถึงผู้ที่อยู่คักหรือมีบ้านของตนเองอยู่ ขอพูดถึงชาวเมืองนนท กัหมายถึง เจาของสวนทุเรียนคั้งนี้ เป็นคน ซึ่งไม่เป็นจริงตามความเข้าใจ เช่นนั้นเสมอไปทุกคร้ว เรือน คนที่อยู่แถวบางกะปิอาจจะอยูบ้าน เขาหลัง เล็ก ๆ หรือชาว เมืองนนทก็โซวา เป็น เจาของสวนทุเรียนไปทุกคน ¹

หนังสือลักษณะสังคมไทย ของ คร. ไพฑูรย์ เครือแแกว มีตารางแสดงถึงการแบ่งชนชั้นของสังคมไทย ² ตารางนี้ชี้ให้เห็นว่ากมุจฉาเนามีส่วนในการแบ่งชั้นทางสังคมเพราะคนในเมืองไกรรับการยกย่องว่าเป็นชนชั้นที่เหนือกว่าชาวบ้านนอก

เหนือกว่า (Superior)	เจานาย คนมี	ผู้ค	ข้าราชการ
ต่ำกว่า (Inferior)	ไพร่ บ่าว, คนจน	ชีชา	ประชาชน
เหนือกว่า (Superior)	เจานาย (นายทุน)	ชาวกรุง	คนในเมือง
ต่ำกว่า (Inferior)	กนกรรมคา กรรมกร	ชาวบ้านนอก	ชาวนา

¹ ประสาท หลักกิดา, เรื่อง เกม, หน้า 207.

² ไพฑูรย์ เครือแแกว, ลักษณะสังคมไทย (พระนคร: โรงพิมพ์เดียงเชียงจงเจริญ, 2515), หน้า 117.

ภูมิคำเนาของครอบครัวไกรทองนั้นอยู่ในตัว เมืองพิจิตร ก็มีหลักฐานว่าไกรทอง
ประสงค์จะพาวิมาลาไปปรากฏตัวในเมืองพิจิตร

เลืองเลืองอึ้งอึ้งจึงมา
โท่ฟ่ง เพื่อทั้ง เมืองพิจิตรไว
จะชมทั้งกิริยามารยาท

หวังจะเข้าไปชมการมใหญ่
เขาจะโคชมรสวาจา
เชื้อชาติโฉมนางตางภาษา 1

ส่วนดินที่อยู่อาศัยของวิมาลานั้น ปรากฏว่าอยู่นอกตัว เมืองพิจิตร และต้อง เดินทาง
ข้ามน้ำมาจึงจะถึงตัว เมือง ความในบทพระราชนิพนธ์มีดังนี้

.....
มาตาม เปลวปล่องของนี้
ขึ้นจากฝาภูผั่งมหาสมุทร
พานางยาง เบื้องกลาไศล

ออกจากถ้ำนางสาวศรี
วาริแหวกกว้าง เป็นทางไป
จะมั่งหยุกคอบุชาที่หาไม
เขาในเมืองพิจิตรพารา 2

กบฏเหตุนี้จึงอาจกลาวไควว่า ตัวละครประเภทที่ 1 และ 2 มีความแตกต่างกัน
ในเรื่องถิ่นที่อยู่อาศัย โดยที่ตัวละครประเภทที่ 1 เป็นคนในเมือง และตัวละครประเภท
ที่ 2 เป็นชาวบ้านนอก จึงเกิดการจัดแบ่งชั้นกันขึ้น

จากการที่ตัวละครมีความแตกต่างกันในเรื่องภาษา เชื้อชาติ วัฒนธรรม การศึกษา
และ ภูมิคำเนา ซึ่งมีผลทำให้เกิดการแบ่งชั้นของสังคมขึ้นนั้น ผู้เขียนจึงใคร่ขอเสนอความคิด
ความนุษย์และจระ เช่น ในเรื่องไกรทองนั้น เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการแบ่งชั้นของสังคมว่า
มีพวกที่สูงกว่าต่ำกว่า โดยที่ตัวละครที่เป็นมนุษย์ตั้งแต่นจนจบ เป็นชนชั้นที่ใ้รับการยกย่อง
ในสังคม ส่วนตัวละครที่บางครั้ง เป็นมนุษย์ บางครั้ง เป็นจระ เช่นนั้น เป็นชนชั้นที่ใ้รับการ
ยกย่อง เฉพาะในเขตภูมิคำเนาของตน เมื่อมาเทียบกับคนในสังคม เมือง บุคคลเหล่านี้จะเป็น
ชนชั้นที่ต่ำกว่า ส่วนเรื่องการลงเลขยันต์แล้วทำให้เป็นมนุษย์นั้น ผู้เขียนมีความคิดว่า เป็น
เรื่องของการหัก การฝันวิสัย วัฒนธรรม เกม เพื่อให้มีวัฒนธรรมตามแบบที่ใ้รับการยกย่อง
ว่าเหนือกว่า เหวี่ยงกว่า

1 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, "ไกรทอง" ใน เรื่องเดียวกัน,
หน้า 381.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 387.

การที่กวีโฉมมนุษย์และจระเข้ เป็นสัญลักษณ์แทนการแบ่งชั้นของสังคมนั้นว่า
 เหมาะสม เพราะมนุษย์ได้รับการยกย่องว่าเป็นสัตว์ประเสริฐกว่าสัตว์อื่น ๆ เนื่องจาก
 เป็นสัตว์ประเภทเดียวที่มีวัฒนธรรม จึงควรใช้แทนชนชั้นที่ได้รับการยกย่องว่าเหนือกว่า
 ส่วนจระเข้นั้น เป็นสัตว์ นอกจากที่ยังกินคน และมีลักษณะไม่นาถ มีปมอยู่ทั่วไป ทำให้
 นาเกลียดและน่ากลัว เหมาะที่จะใช้แทนชนชั้นที่ถูกจัดว่าต่ำกว่า การที่กวีโฉมมนุษย์และ
 จระเข้ซึ่ง เป็นรูปธรรมมาแทนการแบ่งชั้นของสังคมซึ่ง เป็นนามธรรมไร้มวล ก็เป็นควย
 เจตนาจะใหญ่อันผูกูก่อเกิดความสนใจติดตาม เกิดความเพลิดเพลิน เพราะรูปธรรมมี
 อิริยาบถ มีการเคลื่อนไหว มีพฤติกรรมเหมาะแก่การระดมการสังเกต และยังเป็นการ
 ทาทายใหญ่อัน เกิดความติดตามความสามารถของแต่ละบุคคลอีกด้วย

3.2.7 พระชรรค์

ในเรื่องกวี พระกวีมีพระชรรค์เป็นอาวุธสำคัญ พระกวีจะซัด
 พระชรรค์คักองก้อยตลอดเวลา ตามความจริงพระชรรค์ก่งจะเป็นอาวุธที่พระกวีใช้
 คลอง หนักมือ มีความคมพิเศษ สามารถฟาดฟันข้าศึกศัตรูได้อย่างฉมัง แต่กวีแทรก
 อุกมกตีโว ทำให้อาวุธนี้มีกวางวิเศษ เกินกว่าธรรมดา โดยอาศัยไสยศาสตร์ เข้าช่วย
 ฉะนั้น เมื่อพระกวีตั้งจิตอธิษฐานแล้วแกว่ง พระชรรค์ จึง เกิดมีกองทัพรูปนิมิตถือ
 ศาสตร์อาวุธพร้อมเข้าสูรบข้าศึกจนตายเกลือกเกลื่อน โดยที่ข้าศึกไม่สามารถทำลายรูป
 นิมิตนั้นได้ ควบเหตุนี้ข้าศึกทั้งกองทัพจึงต้องพ่ายต่อพระกวี

เรื่องอาวุธวิเศษซึ่ง เชิดชูความสามารถของตัวละครนี้ ปรากฏมีในวรรณคดี
 เรื่องอื่น ๆ เช่น ในเรื่องอิเหนา มีกรีชกัญญูที่อิเหนาได้รับพระราชทานจากองค์ปะการะ
 กาทลดา กรีชนี้มีความคมกริบ มีฤทธิ์พิฆาตศัตรู เหนือกว่ากรีชธรรมดา และ เมื่อตอง
 แสงแตก จะเกิดประกายดังสายฟ้า เขาตากจนถึงสลมโค ในเรื่องพระอภัยมณี ปี่ของ
 พระอภัยมณี เมื่อประกอบ เขากับศิลป์วิชา เป่าปี่อื่น เชี่ยวชำนาญ ก็กลายเป็นอาวุธสำคัญ
 สามารถสะกดใหลนหลับใหลหรือขาดใจตายได้ ฉะนั้น พระอภัยมณีจึงใช้ เสียงปี่เรียกทัพ
 ทามทัพ และจับข้าศึก ในเรื่องสังข์ศิลป์ชัย กรพระชรรค์ เป็นของกัญญูพระสังข์ศิลป์ชัย

สามารถใช้ไถ่ล้างประสงฆ์ เช่น ไขแสงศรคอนสัคว์ แดงศรให้เป็นขาว เป็นก้อน หรือไข
 เชนชาติศรที่มีอิทธิฤทธิ์ เรื่องรามเกียรติ์ซึ่งเป็นเรื่องการสู้รบระหว่างมนุษย์ ลิงกับยักษ์นั้น
 ปรากฏว่ามีอาวุธจิตใจตัวละครสำคัญเป็นจำนวนมาก เช่น ศรของพระราม มีฤทธิ์เดช
 ฉกาจฉกรรจ์ อาทิ ศรอันนิวัต มีฤทธิ์ถึงสายฟ้าฟาด ทำให้โลกธาตุสั่นไหว ไหว และ
 ชาติกลมคายระเนระนาด ศรหลายวาทันกาลให้เกิดลมหายใจและคัมภีร์อันเกิดจาก
 อิทธิฤทธิ์ของศร และช่วยชุบชีวิตวานรที่ล้มตาย เพราะไฟศรพาดจันทร์มีอำนาจทำให้
 ฟากดินสะเทือน ทำลายชีวิตชาติก และทำลายอาวุธสำคัญของศรทุกไถ่ ศรพรหมศาสตร์มี
 ฤทธิ์ร้ายแรงมาก สามารถฆ่าคนที่มีเวทมนตร์โค และขอสำคัญคือศรนี้ซึ่งไถ่ถึงใจปรารถนา
 หอกโมกข์ศักดิ์ซึ่งพระพรหมประทานให้กุ่มภกรณนั้น ผู้ใดกองหอกนี้แล้ว หอกจะปักคาอยู่
 อดชักทวยกำลัง เหาไถ่ไม่ออก ต้องไถ่ถึงกรรณศรชวากับน้ำในมัจฉาที่มากแกฤทธิ์หอก
 กอนที่แสงอาทิตย์จะขึ้น มิฉะนั้นจักตองตาย จักรแก้วของมังกรกัธรู้ เป็นอาวุธวิเศษที่
 มังกรกัธรู้ได้รับจากพระพรหม เมื่อแกวงแล้วจะเกิดแสงเพลิงโชติช่วง มีความร้ายแรง
 สามารถทำให้ชาติกหัวขาดสิ้นชาติ

อาวุธที่โลกดวามาแล้วนี้ ล้วนมีอำนาจประหัตประหารอย่างยอดเยี่ยม มีความ
 วิเศษเกินกว่าอาวุธธรรมดา ทั้งนี้เพราะวิถีโคแทรกอกุมคคิเขาไว้ จะเห็นไถ่วาพระ
 ชรรคใน เรื่องคำวิที่มีความวิเศษไม่แพ้อาวุธวิเศษในวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ เลย แต่สิ่งที่
 น่าสนใจ เกี่ยวกับพระชรรคใน เรื่องคำวิมิใช่มีเพียงแง่ที่แทรกความนึกแบบอดุมคคิไว้เท่านั้น
 หากมีเหตุผลชวนให้คิดวาพระชรรคนี้เป็นสัญลักษณ์ของชีวิตคควย คควยเหตุผลนี้พระชรรคใน
 เรื่องคำวิจึงมีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว แปลกกว่าอาวุธวิเศษอื่นใด

พระชรรคใน เรื่องคำวิ มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตพระคำวิอย่างใกล้ชิด ตามทอง
 เรื่องคำวิ พระคำวิห่วงแทนพระชรรคของพระองค์มาก ถึงกับนำพระชรรคคคิพระองค์ไว้
 ทุกขณะ ไม่เว้นแม้กระทั่งเวลาอน กังความในบทพระราชนิพนธ์มีว่า "ชีวิตพระชรรค
 เขาที่บรรทมใน" ¹ และ "เห็นพระชรรคบรรทมทุกคืนไป" ² ทั้งนี้ เห็นว่าเป็นเรื่อง

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, "คำวิ" ใน เรื่องเดียวกัน,
 หน้า 496.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 497.

คอนข้างแปลก เพราะปกติแล้วเวลานอนเราจะไม่พกอาวุธไว้กับตน เว้นแต่การนอนของ
ผู้ที่เตรียมพร้อมที่จะเผชิญศัตรู เช่น ทหารในยามสงคราม ผู้ร้าย คำรวจ เป็นต้น พระ
ศาสดานี้ เขาตีปรทมกับนางจันทสุกามาเสีย มีเพียงยาย เขาตีประสาธเป็นบุคคลที่ 3 จึง
จักว่าเป็นการนอนอย่างปกติสุข ไม่น่าที่จะต้องพกอาวุธเขานอนเป็นประจำ ดังนั้น
พระชรรคจึงน่าจะมีความหมายพิเศษ เกินกว่าที่จะเป็นอาวุธวิเศษแก่เพียงประการเดียว
เรื่องพระศาสดาเห็นพระชรรคเขาตีปรทมนี้ เป็นสาเหตุให้ยายเขาตีประสาธ
ยุหยนางจันทสุกาให้เกิดความกินแหนงแคลงใจพระศาสดา และดวงตามความลับของพระองค์
ถึงความในบทพระราชนิพนธ์มีว่า

อันองค์ศาสดามี

เห็นพระชรรคปรทมทุกกั้นไป

แมดวงตามใดใหม่ประจักษ์

แมเนียบอกออกความลับดี

เห็นที่หาซื้อต่อแม่ไม่

นุจาจะแหงแคลงภทัยเหตุ

ถาทวารักก็จะแจรงดวงนถ

น่านไปจะหนีแมมันคง 1

การยุหยของยายเขาตีประสาธโดยดลสมประสงค์ เพราะล้นลมปากของนาง
ทำให้นางจันทสุกาเกิดสะอึกใจสงสัย และเกิดความรู้สึกหมายมั่นว่าจะต้องหาทางให้
พระศาสดาบอกความลับแก่นางในใจใด ถึงความในบทพระราชนิพนธ์มีว่า

จริงอยูยายว่าชานก [มีก] ปรทม

จะหลดถามทรงศักดิ์ชกไซ

ซึ่งพระชรรคก็องค์น่าสงสัย

ให้ใดความซำสำคัญ 2

เพราะเหตุนี้นางจันทสุกาจึงเข้าไปทูลความจริงจากพระศาสดา โดยแกล้งตัดพ้อ
ว่าพระองค์จะไม่ไวใจนาง จึงเห็นพระชรรคก็องค์อยู่ตลอดเวลา นางจันทสุกา
ใคร่รับคำตอบจากพระศาสดาว่าพระองค์ฝังชีวิตไว้ในพระชรรค หากพระชรรคถูกไฟเผา
พระองค์จะต้องสิ้นพระชนม์ ถึงความว่า

พระชรรคนี่ฝังชีวิตไว้

ใครลักเขาเผาไฟจะมรณา 3

1 เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

2 เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 498.

แม่พระกาวิจะโคตรงกำขมิโให้จันท์สุคาแพรงพรายความลัมแกญโก แดจันท์สุคา
เก็บความลัมไวโมอยู จึง เลาคความจริงทั้งหมคไหยาย เฒาทศประสาทชา เกาฬัง เพื่อลบลาง
ขอสงสัยของยายเฒา และ เพื่อแสดกให้เห็นวาทะภักศการักนางมาก เรื่องที่จะกิกรายคต
นางนั้น เป็นไปไยโค เพราะฉะนั้นยายเฒาจึง ไคช่องทางที่จะฆาพระกาวิ โดยทูลวาทเป็น
ประเพ็ดของกะศรียที่จะครองราชย์จะคองมีพิธิมูรธาภิเษกสรง พระองคจึงกวรประกอบ
พิธิตามประเพ็ดกั้งเคิม พระกาวิและนางจันท์สุคาจึงจักพิธิมูรธาภิเษกสรงขึ้น

กรันพระกาวิจะดงสรงพรมนางจันท์สุคา ยายเฒาทศประสาทก็แกลงทักทวงวาท
พระชรรคถูกนำแลวจะ เป็นสนิม นางรับจะอัญเชิญไว้ให้ทิมนำ พระกาวิหลงเชื่อยายเฒา
ก็ "จักพระแสดทรงย่นไหยายเฒา" 1 แดกรันลัมส่ายคาพระกาวิ ยายเฒาก็ลอมเอา
พระชรรคเผาไฟ กังความวาท

มัทนั้น	ยายเฒาแสดร่ายหมายโค
เห็นสององคลง เลนชลาสัย	กัวงไปนังคองอัคคิ
เอาพระชรรคนวางกลาง เพลิงชุม	พินสมุโสเขาเผาจี 2

การที่ยายเฒานำพระชรรคไปเผาไฟนั้น เป็นเหตุให้ "พระกาวิร้อนรนไม่ทนโค" 3
ถึงกับ "เจียนจักพินาศชาคใจ" 4 สิ้นพระสติไปคตหน้าคตนางจันท์สุคา

พิจารณาจากเหตุการณข้างคต การที่บุคคคหนึ่งลอมทวารายกนอันโคยมโคแคะ
คองคัว เทียงแต่นำพระชรรคไปเผาไฟ เป็นเหตุให้มูคทวารายมีอาคตาร เจ็บปวกแสดนสาหัส
จนถึงขั้นปางตายนั้น นับ เป็นเรื่องทีเหลือเชื่อ นอกเสียจากวาทพระชรรคนั้นจะมีความ
หมายพิเศษนอกเหนือจากวาทคตสิ่งของทีไซ เป็นอาวธอัน เป็นความหมายธรรมคา ตามเรื่อง
กาวิ กวีโคแสดกเจตนาทีจะไชพระชรรคแทนสิ่งอัน กังมีความปรากฏอู 2 คตงกือ คต
พระกาวิเปิดเผยความลัมของพระองคแก่นางจันท์สุคามเห็นวาท

- 1 เรื่อง เกียวกัน, หน้า 501.
- 2 เรื่อง เกียวกัน, หน้า 501-502.
- 3 เรื่อง เกียวกัน, หน้า 502.
- 4 เรื่อง เกียวกัน หน้า เกียวกัน.

พระชรรคนี่ฝั่งชีวิตไว้

ใครลักเขาเผาไฟจะมรณา¹

อีกตอนหนึ่ง เป็นคำพูดของพระหลวิชัย เมื่อพบพระชรรคของพระควาวิหังอยู่ไกลองค์
มีใจความว่า

พระชรรคนี่ชีวิตก็ยอมรู

ฆ่าหังอยู่ไกลองค์มาสองสัปดาห์²

ทั้งสองตอนนี้ระบุให้รู้ว่าพระชรรคคือชีวิตของพระควาวิหัง การที่เผาเผา
ดวงเอาพระชรรคไปไว้ในกำมือ ก็เท่ากับขายเผาทุกชีวิตทั้งชีวิตของพระควาวิหัง พระ
ชรรคถูกไฟเผาจนหมองคล้ำ เวียนจักวอควายก็เหมือนกับวูบร่างกาย เลือดเนื้อใครรับ
บาดเจ็บสาหัส มีอาการปางตาย เมื่อหลวิชัยให้ความช่วยเหลือด้วยการนำพระชรรค
ไปปักเป่าชีวิต และเอาน้ำมารดก็เหมือนกับมีคนมาช่วยรักษายาบาล เป็นเหตุให้พระควา
ฟื้นคืนชีวิตขึ้นใหม่ ดังความปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ดังนี้

แล้ว เป่าปักชีวิตพระชรรคนแก้ว

มองแผ้วส้น เถาธุสัณ

จึง เอาน้ำชำระรดลง

ก็กลับฟื้นคืนองค์เป็นมา³

คัมภีร์การละครสันสกฤต ชื่อว่า คัมภีร์ทศรूपะ ของฉนัญชัย (ซึ่งเขียนตามแนว
คัมภีร์นาฏยศาสตร์อื่น เป็นกัมภีร์ เก่าที่มีอิทธิพลต่อการละครภาค) เขียนไว้ว่าไม่ควรจะ
แสดงให้เห็นถึงการฆาตกรรมบนเวที ไม่ควรแสดงถึงการฉีกรัฐของตัวเอก หากเลื่อง
ไม่ได้ก็ว่าเป็นของแสดง แต่ใช้วิธีให้ตัวละคร เหล่านั้นกลับฟื้นคืนชีวิตด้วยการชุบชีวิตใหม่⁴
การฆาตกรรมในเรื่องควาวิหังเป็นการฆ่าเพื่อชิงนาง เป็นเหตุการณ์สำคัญที่ไม่อาจจะหลีกเลี่ยง
ได้ จึงถูกกำหนดใหม่ขึ้นในบทละคร การที่พระควาวิหังกลับฟื้นขึ้นก็ การใช้พระชรรคเป็น
สัญลักษณ์แทนชีวิตของพระควาวิหัง ผู้เขียนเข้าใจว่าเป็น เรื่องที่ชาวไทยใคร่รับอิทธิพลของ

1 เรื่อง เดียวกัน, หน้า 498.

2 เรื่อง เดียวกัน, หน้า 528.

3 เรื่อง เดียวกัน, หน้า 529.

4 คูรายละ เอียด เพิ่ม เก็บฉากวิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย

เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างละครไทยกับละครภาค ของ นิยะดา สาริกภูติ พ.ศ. 2515

การละครสั้นสกฤตมาใช้ เนื่องจากเรื่องควมมีที่มาจากเหล่าดาวชาวกก จึงได้รับอิทธิพลจากอินเดีย การดำเนินเรื่องในพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ เป็นการยึดถือตามเกณฑ์ที่ว่า เมื่อไม่อาจหลีกเลี่ยงการแสดงอาการปางตายของตัวละครสำคัญ ก็จำเป็นต้องแสดง แต่ได้ใช้วิธีแก้ไขโดยให้ตัวเอกกลับฟื้นคืนกำลัง มีสุขภาพแข็งแรงขึ้นใหม่ ส่วนการที่กวีใช้พระชรรค์เป็นสัญลักษณ์แทนชีวิตนั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่ากวีเห็นความจำเป็นที่จะต้องแสดงการฆาตกรรมบนเวทีเพื่อรักษาเค้าโครงเรื่องไว้ ขณะเดียวกันก็เห็นว่าการแสดงภาพการฆ่าฟันกันบนเวทีเป็นเรื่องที่ก่อให้เกิดความรู้สึกหวาดเสียวแก่ผู้ดู การแสดงครั้งนี้ การละครสั้นสกฤตคือเป็นเรื่องไม่ควรแสดง ฉะนั้น แทนที่กวีจะแสดงการทำร้ายหมายชีวิตกันจริง ๆ บนเวที กวีก็หลีกเลี่ยงเสียโดยใช้พระชรรค์เป็นสัญลักษณ์แทนชีวิต และแสดงภาพการทำลายพระชรรค์แทนภาพการทำลายล้างชีวิต

ควมแทนที่พระชรรค์จึงมีไซ เป็นเพียงอาวุธวิเศษแต่อย่างเดียว หากแต่เป็นเครื่องมือของกวีที่จะลดความเสียวสยงของการฆาตกรรมบนเวที โดยกำหนดให้พระชรรค์เป็นสัญลักษณ์ของชีวิต การใช้พระชรรค์เป็นสัญลักษณ์แทนชีวิต แสดงถึงความกตริเริ่มของผู้แต่งนิทาน เรื่องควม กวีมอง เห็นความกตริ เริ่มนี้และนำมา เสนอให้ เคนชัดขึ้น

สัญลักษณ์ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกในรัชกาลที่ 2 ที่ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้ว ไ้แก่สัญลักษณ์ต่อไปนี้

1. รูปหอยสังข์และรูปเก็คนอยของพระสังข์ในวัยเด็ก รูปหอยสังข์ เป็นสัญลักษณ์ของคนที่มีบุคลิกภาพอันผิดแปลกแตกต่างจากผู้อื่น ส่วนรูปเก็คนอย เป็นสัญลักษณ์ของความงามภายใน อันใดแก่ความมีน้ำใจงาม
2. รูปเงาะและรูปทองของพระสังข์ในวัยหนุ่ม รูปเงาะ เป็นสัญลักษณ์ของคนที่มีชีวิตที่เหว ไรบุคลิกภาพ ไม่มีสกุล ยากจน มีฐานะต่ำต้อย ส่วนรูปทองนั้น เป็นสัญลักษณ์ของคุณสมบัติ อันใดแก่ ความรู้ ความสามารถในการหาปลา หาเนื้อ ที่คสิ ทั้ถกรรม การข้ม เเสภา และการ เรือน สกิปัญญา ความคิด ปฏิภาณ ไหวพริบ ความ เป็นผู้นำ ความ

เกิดขาด รอบคอบ ขาดสิ่ง เกต ขาดพิจารณา มีวาทศิลป์ และความงามของจิตใจ อันใดก็
มีจิตวิทยา มีเมตตาปราณี กรุณา อ่อนโยน รู้จักถ้อย โต้แย้ง ขยายภาพ มีความกตัญญูรู้คุณ มีมานะ
พยายาม อุตุน กตัญญู อ่อนน้อม ถ่อมตน ไม่เห่อเหิมลืมน้ำ รู้จักพอใจสภาพฐานะของตนเอง
มีอารมณ์ขัน และมีดวงใจที่ผ่องใส

3. รูปักษ์คติและรูปแบบพฤติกรรมของนางต้นรุทรี รูปักษ์คติเป็นสัญลักษณ์แทนจิตใจ
อันสลับซับซ้อนของมนุษย์ขณะมีการต่อสู้ระหว่างอิคและมโนธรรม ส่วนรูปแบบพฤติกรรมนั้น
เป็นสัญลักษณ์แทนจิตใจอันประ เสวีรัฐของมนุษย์ที่คงมั่นในมโนธรรม

4. พระอินทร์ตอนทวายสวิมลตามพระสังข์ เป็นสัญลักษณ์ของมโนธรรมในจิตใจ
ของมนุษย์

5. มนุษย์และจระเข้ในเรื่องไกรทอง เป็นสัญลักษณ์แทนการแบ่งชั้นของสังคม
โดยที่ตัวละครที่เป็นมนุษย์ทั้ง แตคนจนจบ เป็นตัวแทนของคนที่ใ้รับการยกย่องทางสังคม
ส่วนตัวละครที่บางครั้ง เป็นมนุษย์ บางครั้ง เป็นจระเข้ เป็นชนชั้นที่ใ้รับการยกย่องว่า
เหนือกว่าผู้อื่น เฉพาะในใจของตน เมื่อมาเปรียบเทียบกับตัวละครที่เป็นมนุษย์ทั้ง แตคนจนจบ
ก็ถูกจัดลำดับว่าต่ำกว่า

6. นอทอง เป็นสัญลักษณ์ของการศึกษา

7. พระขรรค์ใน เรื่องดาวิ เป็นสัญลักษณ์แทนชีวิต

3.3 คุณค่าของสัญลักษณ์ในพระราชนิพนธ์บทละครนอก

สัญลักษณ์ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกในรัชกาลที่ 2 ใ้คุณค่าดังต่อไปนี้

1. ช่วยใ้เกิดภาพพจน์ สัญลักษณ์มีส่วนสำคัญในการช่วยใ้เกิดภาพพจน์ขึ้นในใจ
เช่น พระสังข์ในรูปเงาะ มีรูปร่าง หน้าตา บุคลิกภาพและคำตอຍ นอຍพมา อยางไร
ก็อาศัยภาพเงาะป้าซึ่ เป็นคนเถื่อน ไรบุคลิกภาพ ชีวีวัชชี เทรมาสร้างภาพพจน์

2. ช่วยใ้มองเห็นสิ่งที่กั้ตั้งใจ เสนอแนะใ้ใจแจ่มชัดเจขึ้น เพราะการใ้รูรูปธรรม
แทนนามธรรมก็ใ้ ช่วยใ้มองเห็นสิ่งที่กั้ตั้งใจ เสนอแนะ ใ้ใจแจ่มชัด เจน พระอินทร์ตอน
ทวายสวิมลตามพระสังข์ ช่วยใ้เห็นอานมูมออง เห็นการต่อสู้ของจิตใจฝ่ายสูง ฝ่ายต่ำของ
ทวายสวิมล จนในที่สุดมโนธรรมในรูปของพระอินทร์ เขากอบมวงว่าจิตใจส่วนใหญ่ใ้

3. ทาหายไ้เกิดความคิด ความอ่าน ความสามารถของแต่ละบุคคล เช่น การที่คนคลอกลอกออกมาเป็นหยอสังข์ เป็นเรื่องแปลก หยอสังข์จึงน่าจะใช่เหตุอะไรบางอย่าง สัญลักษณ์นี้จึง เราความสนใจให้คิดตามคิดหากำตอบ

4. ช่วยขยายแก่นเรื่องให้ชัดเจนยิ่งขึ้น สัญลักษณ์ในเรื่องสังข์ทอง ชัยโลกแก้ว หยอสังข์ เด็กน้อย รูปเงาะ และรูปทอง ล้วนมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับแก่นเรื่องสังข์ทอง เป็นอย่างดี แก่นเรื่องสังข์ทองนี้มุ่งแสดงว่าการพิจารณาคน ควรพิจารณาจากความรู้อ ความสามารถ และความมีจิตใจงาม ไม่ควรพิจารณาอย่างผิวเผิน จากรูปสมบัติ ทรัพย์สินสมบัติ และเชื้อสาย หยอสังข์และรูปเงาะ เป็นสัญลักษณ์ที่กวีใช้ขยายแก่นเรื่อง โดยแทนสิ่งที่ เป็นเปลือกนอกของกวีเรา หยอสังข์นั้นแทนคนที่มีบุคลิกภาพแปลกแตกต่างจากคนอื่น ส่วนรูปเงาะ กวีใช้แทนคนที่ไร้อุบัติภาพ และมีฐานะทางสังคมอันต่ำต้อยนอยหนา กวีนี้แสดงให้ เห็นว่าสังคมตั้งข้อรัง เกียด กีดกันที่ กุหมั่นคนแคณพระสังข์ซึ่งมีรูปหยอสังข์และรูปเงาะ เพราะพิจารณาแต่เปลือกนอก มิไคมองใหลึกซึ้งถึง เนื้อแท้ของบุคคล ส่วนรูปเด็กน้อยและ รูปทองนั้น เป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งที่ เป็นเนื้อแท้ของบุคคล รูปเด็กน้อยแทนความงามของจิตใจ ส่วนรูปทองแสดงถึงคุณสมบัติและความมีจิตใจงาม กวีนี้แสดงให้ เห็นว่ารูป เด็กน้อยและรูปทอง นั้นชนะใจคนในที่สุด สัญลักษณ์ดังกล่าวนี้จึงช่วยอธิบายแก่นเรื่องให้เข้าใจง่ายขึ้น

5. ช่วยให้เกิดความเพลิดเพลิน และ เกิดความสนใจติดตามเรื่องราว ทำให้เมต พระราชนิพนธ์มีรสชาติน่าอ่าน เช่น การให้ตัวละครแต่งรูปเป็นเงาะเงาะ แต่งรูปเป็นทอง หรือบอทองที่มีทอง เต็ม เปี่ยม เมื่อลงชุบตัวในบ่อทอง กลายเป็นรูปทอง นับ เป็นเรื่อง บรรเจิด แปลก พิสดาร เราความสนใจ ชวนให้ติดตามอย่าง เพลิดเพลิน นับ เป็นการผูกใจ ผู้อ่านผูกใจโดย เฉพาะ เด็ก ๆ กรันเมื่อ เจริญวัยขึ้นก็คอย ๆ มอง เห็น เงื่อนปมข้างหลังสัญลักษณ์นั้น

6. ช่วยให้การดำเนินเรื่อง เป็นไปอย่างรวดเร็ว เช่นแทนที่จะแสดงถึงกระบวนการ ศึกษาของพระสังข์โดยตรง ก็อาศัยสัญลักษณ์แทนโดยให้พระสังข์ลงชุบองค์ในบ่อทอง การใช้ สัญลักษณ์จึง เหมาะ กับเหตุการณ์ซึ่งมุ่งดำเนิน เรื่องอย่างรวดเร็ว

7. ช่วยลดความเสียหายของการขาดกรรมบนเวที ใต้เงา สัตว์ลักษณะพระชรรค์
 ชิงไชแทนชีวิต กวีแสดงภาพการทำลายพระชรรค์แทนการทำลายชีวิตโดยกรรม
 ผู้เขียนมีความเห็นว่าสัตว์ลักษณะมีส่วนอย่างยิ่งที่ทำให้พระราชนิพนธ์แต่ละตอนออก
 เป็นที่สนใจของคนไทยทุกยุคทุกสมัย เด็ก ๆ ก็ได้รับรสจากสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ
 กรัน เจริญวัยขึ้นก็ได้รับรสความกตัญญูความอาว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย